

УДК 332.1

ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ Й ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

БЕГУНКОВА Т. М.,
аспірант кафедри Донецького
державного університету управління

В статті розглянуто принципи управління регіональним розвитком, дано визначення термінів «регіональний менеджмент» і «регіональне управління», обґрунтовано використання сучасних підходів до регіонального управління.

***Ключові слова:** регіональний менеджмент; регіональне управління; регіоналізм; соціально-економічний розвиток.*

В статье рассмотрены принципы управления региональным развитием, дано определение терминов «региональный менеджмент» и «региональное управление», обосновано использование современных подходов к региональному управлению.

***Ключевые слова:** региональный менеджмент; региональное управление; регионализм; социально-экономическое развитие.*

In the article the principles of management of regional development are considered, a definition of «regional management» and «regional governance» is given, the use of modern approaches to regional management is justified.

***Keywords:** regional management; regional authority; regionalism; socio-economic development.*

Постановка проблеми. Відомі дослідники з регіональної проблематики В. Н. Лексін і А. Н. Кравцов наводять таке розгорнуте визначення: регіоналізм – це система доказових уявлень про суть сучасних територіально опосередкованих процесів суспільного буття, їх генезис і трансформацію. Він формує наукову картину регіональних ситуацій і проблем, максимально адекватну фактичній структурі політичних, економічних, соціальних процесів на території держави, у кожній його територіальній одиниці й в інших можливих ареалах. Регіоналізм розкриває реалістичну характеристику розстановки сил і співвідношень інтересів суб'єктів будь-яких територіально опосередкованих відносин, що базується на чіткому знанні правонаступних і неформальних дій усіх учасників цих відносин – органів влади різних рівнів, населення та його окремих груп, незалежних суб'єктів ринку, регіонально та місцево орієнтованих організацій, установ і підприємств соціальної й інженерної інфраструктури, найбільших корпорацій і природних монополій.

Виходячи з наведеного наукового уявлення, можна говорити про те, що регіональне управління має будуватися на основі врахування постулатів і висновків регіоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи початкові, фундаментальні основи регіонального управління, потрібно відзначити, що йому властиві базові функції управління загалом: планування; організація; кадрове забезпечення; стимулювання (мотивація); контроль. Тут слід обмовитися, що окремі науковці схильні вважати координацію ще однією базовою функцією управління. Проте видається правильним розглядати координацію як основу управління, оскільки досягнення гармонії, збалансованості окремих зусиль, спрямованих на здійснення групових цілей, є головним завданням управління. По суті, «кожна з управлінських функцій – це діяльність з координації» [1].

Однією з важливих властивостей управління (разом з безпосереднім впливом на діяльність людей, груп і колективів) є не тільки підтримка та зміцнення стабільності, а й, на думку одного з представників філософської науки, «проекування нових частин і властивостей у процесі розвитку, а також спрямованість на ліквідацію старого, віджилого» [2]. Це цінна ознака прогресивного професійного управління, яка неминуче виявляється у функціонуванні регіонального управління.

Необхідність управління соціально-економічним розвитком у регіоні зумовлена, перш за все, потребою в координації діяльності господарюючих суб'єктів різних форм власності,

розмірів і масштабів функціонування в ринкових умовах та забезпеченням збалансованості відтворювальних процесів. Разом з тим необхідність управління регіоном пов'язана з важливістю повноцінної реалізації державної соціально-економічної політики на територіях країни з урахуванням специфіки кожного конкретного регіону, особливостей різних місцевостей. Також регіональне управління покликане пом'якшувати й усувати «провали» ринку, компенсувати його недоліки, особливо в соціальній сфері.

Усе це характеризує регіональне управління як специфічний вид менеджменту, що охоплює різні сфери життєдіяльності регіонального суспільного розвитку: економічну, соціальну, організаційно-структурну, фінансову, інноваційну, суспільно-політичну тощо. А це, у свою чергу, вимагає сучасних науково обґрунтованих професійних підходів.

Щодо використання термінів «регіональний менеджмент» і «регіональне управління» в українській практиці, то, на наш погляд, більш прийнятним є другий термін, оскільки перший асоціюється з поняттям професійної підготовленості кадрів, професійного застосування досягнень, принципів, методів та інструментів сучасної науки. В Україні в більшості випадків вищі посадові особи системи регіонального управління, а також значна частина чиновницького апарату не мають належної професійної підготовки й досвіду менеджменту в нових ринкових, інноваційних і глобалізаційних умовах. Тому той чи той вплив соціально-економічних процесів здійснюється часто не на науковій основі, а волонтаристичними методами, або методом «спроб і помилок», або «за інтуїцією», що не кращим чином позначається на соціально-економічній ситуації в регіоні. У зв'язку із цим вважаємо доречнішим використовувати термін «регіональне управління», що розглядається як складник державного управління.

Ефективність державного управління розвитком регіону передбачає дослідження проблем взаємозв'язку регіональної економіки й регіональної політики. При цьому важливо й теоретичне осмислення різних аспектів регіонального розвитку, зокрема в країнах ЄС, і чітке виділення шляхів, завдань, інструментів, механізмів прогресивного перетворення об'єкта управління – регіонального господарства в усьому його різноманітті, з багатогранним урахуванням реальної дійсності. У регіональних умовах особливо не слід забувати про те, що «суть адміністрування й управління полягає в застосуванні знань до існуючих конкретних реальностей для досягнення бажаних результатів» [3].

На підставі викладеного можна запропонувати таке авторське визначення управління регіональним розвитком у контексті євроінтеграції – це цілеспрямована дія органів виконавчої влади й місцевого самоврядування щодо забезпечення економічних і соціальних перетворень у регіоні, а саме: забезпечення зайнятості, розвиток сільського господарства, залучення іноземних і вітчизняних інвестицій, створення регіональних і міжрегіональних кластерів, сприяння адаптації й модернізації систем у галузі освіти та професійної підготовки.

Дослідження характерних властивостей і рис регіонального управління дає змогу виділити кілька важливих закономірностей, що відображають суть і взаємозв'язки процесів дії.

Як уже було наголошено, регіон є складною багатофункціональною й багатоаспектною системою, тому управління регіоном вимагає всеосяжного системного підходу. Дослідники систем управління звертають увагу на необхідність вивчення об'єктів у єдності взаємозв'язків і взаємозалежностей. «Системний підхід – це підхід до дослідження об'єкта (проблеми, явища, процесу) як до системи, у якій виділені елементи, внутрішні й зовнішні зв'язки, що найбільш істотно впливають на досліджувані результати його функціонування, а цілі кожного з елементів впливають із загального призначення об'єкта» [4]. Це цілком застосовно до вивчення й розвитку регіону.

Визнані американські фахівці в галузі управління Г. Кунц і С. О. Доннел відзначають: «Системний підхід примушує учених і практиків у конкретній галузі постійно пам'ятати, що до кожного елемента, явища або проблеми не можна підходити без урахування його подальших взаємодій з іншими елементами» [1].

Системний підхід у регіональному управлінні дає змогу не тільки побачити критичні зміни та обмеження в їхніх взаємозв'язках у процесах функціонування різних структурних одиниць у регіональному господарстві, а й виробити взаємоприйнятні організаційно-економічні рішення, вигідні й для складових елементів, і для всієї системи загалом. Безсистемність загрожує фрагментарністю, напівзаходами, хаотичністю, низькою ефективністю. Можна говорити про те, що без вивірених системних рішень цілісний стабільний і динамічний розвиток регіону важко собі уявляти. Саме системність (аналізів, рішень, дій) дала можливість

низці регіонів країни досягти помітних позитивних зрушень у соціально-економічній ситуації на своїх територіях. У нових умовах суспільного розвитку все більш затверджується визнання того, що системність – найважливіша сучасна закономірність регіонального управління.

Далі слід загострити увагу на об'єктивній необхідності формування в регіональній системі відносин сумісності між населенням, господарюючими суб'єктами, державними та регіональними органами влади. По суті, це ідея цілісності, адекватності, сумісності й нерозривності соціально-економічних інтересів, цілей, спрямувань, мотивів, цінностей у регіональному співтоваристві. Сучасне регіональне управління повинно забезпечувати приведення різноманітних інтересів у системі регіону в певну відповідність. Звичайно, повної відповідності добитися важко, деколи неможливо, але прагнути до цього потрібно. У сфері суспільних відносин регіональне управління виявляється як сукупність соціальних цінностей, прогресивно впливає на розвиток регіонального співтовариства, стимулюючи зміни, що назрівають, нововведення, перетворення. У свою чергу, під впливом соціально-економічних перетворень відбуваються різноманітні зміни й у системі регіонального управління. Ця взаємозумовленість виступає як одна із значущих сучасних закономірностей регіонального управління [5].

Динамічний розвиток регіону немислимий без повноцінної реалізації наявного специфічного регіонального потенціалу. Регіональне управління завжди повинно мати уявлення про власний потенціал, можливості, умови та способи приведення його в дію. Специфічний потенціал визначається обсягом використовуваних ресурсів, їхньою структурою, якістю, ступенем використання. До основних видів ресурсів регіону, як відомо, належать: людські, природно-сировинні, фінансові, інвестиційні, матеріально-технічні, земля, майнові, інфраструктурні, організаційні, інформаційні, наукові, правові, підприємницькі. Кожен регіон володіє власними, часто унікальними розмірами, структурними та якісними характеристиками тих чи тих складників загального потенціалу [6].

Зокрема, важливо враховувати потенціал домашніх господарств регіону. В економічній теорії під домашніми господарствами розуміють кінцевих споживачів національного (регіонального) продукту. До цієї економічної категорії разом із сім'ями включають нерідко й деякі громадські організації, що не займаються виробничою та комерційною діяльністю. Справді, домашні господарства є споживачами багатьох кінцевих продуктів, які виробляють підприємства різних галузей реального сектора економіки. Крім того, домашні господарства (сім'ї), розглядаються узагальнено як населення, яке одержує в ході розподілу переважно через державні канали різні нематеріальні блага (у вигляді послуг охорони здоров'я, освіти, культури й інших послуг соціального характеру). У цих випадках домогосподарства виглядають швидше як об'єкт дії, а не повноправний суб'єкт економічної діяльності. При ширшому ракурсі з економічного погляду стає видно, що такий порядок є однобоким, а тому необ'єктивним.

У сучасних умовах розвитку слід чітко уявляти та всебічно враховувати, що домашні господарства є не тільки закономірними споживачами вироблених у суспільному виробництві товарів і послуг, а й головним суб'єктом соціально-економічних відносин, що визначає й прогресивне функціонування, і зростання конкурентоспроможності регіону. Домашні господарства дають розвитку економіки відчутні імпульси за рахунок різних процесів, умов і обставин життєдіяльності, зокрема таких: інвестування власних грошових коштів у цінні папери компаній, депозити банківських установ, пайове будівництво житла; придбання земельних ділянок, будівельних матеріалів, створення домашнього виробництва, підсобного господарства, інфраструктурного облаштування територій; вирощування овочів, фруктів, худоби, птиці, різних тварин і створення власних виробництв різних розмірів; створення виробництв, ділянок і майстерень для надання послуг населенню (автосервіс, ремонт побутової техніки, годинників, меблів, різнопобутових послуг); отримання значних сум споживчих, іпотечних і виробничо-комерційних кредитів у банківських установах; страхування майна, бізнесу, професійної діяльності; збільшення інвестицій у «людський капітал» своєї сім'ї (здоров'я, освіти, культуру, відпочинок, туризм); непрямого стимулювання розвитку різних сфер діяльності й матеріальних послуг (житлово-комунальних, транспортних, зв'язку, торгівлі, громадського харчування, індустрії відпочинку й розваг) тощо. Із цього впливає, що економічний потенціал домашніх господарств багато в чому визначає ділову активність і життєздатність регіонального співтовариства, що потребує повноцінного врахування в сукупному потенціалі регіону.

Регіональне управління покликане активізувати й актуалізувати використання всіх видів наявних ресурсів, відкриваючи нові ринкові та соціальні можливості, створюючи стимулювальні умови, підтримуючи сприятливе середовище для підвищення ефективності господарювання й зростання якості життя населення. При цьому виявляється певна залежність між повнотою реалізації накопиченого потенціалу та якістю регіонального управління. Вона полягає в такому: чим вищий професійний рівень регіонального управління, тим краще використовується й примножується наявний потенціал регіону. Отже, рівень реалізації власного потенціалу регіону зумовлений рівнем регіонального управління. Цей взаємозв'язок є досить важливою закономірністю сучасного регіонального управління.

Прогресивний розвиток регіону, пов'язаний із структурною перебудовою й переходом до інноваційної моделі, є складними процесами загальнодержавних перетворень, передбачає не тільки й не стільки впорядкування окремих ланок і властивостей господарської системи регіону, скільки впровадження в цю систему принципово нових організаційних і соціально-економічних елементів при одночасній ліквідації застарілих структур, форм і методів. Але можна зазначити, що це відображає ті зміни, які відбуваються (або повинні відбуватися) у системі управління регіоном, будучи заданими ззовні, тобто з боку держави. Разом з тим існують і внутрішні джерела концептуальних змін в управлінні регіоном. Це, перш за все, зростання інтелектуального потенціалу регіонального співтовариства (зокрема, системи регіонального управління), збільшення обсягу та якості знань, розвиток інформаційно-комунікаційних зв'язків, що приводять у сукупності до розширення зовнішніх, зокрема глобальних, відносин [7].

Разом з тим оновлення управління життєдіяльністю регіону, на думку групи дослідників, пов'язане з переходом від раціоналістичної концепції управління до неформальної. «Суть цієї неформальної концепції полягає в тому, що якщо раціоналістична концепція пов'язана з використанням чинників, які визначають становище регіонів як «закритої системи», тобто орієнтацією на пошук внутрішньорегіональних резервів, то нова концепція виходить з відкритості, що передбачає пошук успіху поза самим регіоном. Результативність функціонування пов'язують з тим, наскільки воно вдало вписується в природно-екологічне, економічне, науково-технічне й соціально-політичне середовище» [8].

Більше того, результативність регіонального управління в сучасних умовах уже оцінюють і з позицій підвищення конкурентоспроможності регіону в країні, і з погляду широти та глибини входження регіону в систему світогосподарських зв'язків і процесів, урахування зовнішніх чинників і умов, підвищення або стійкого збереження конкурентоспроможності регіону, оскільки приводить, як відомо, до зростання добробуту та якості життя населення регіону. Тим самим окреслюється ще одна сучасна закономірність регіонального управління, яку можна сформулювати так: результативність управління регіональним розвитком полягає й виявляється в підвищенні і (або) стійкому збереженні конкурентоспроможності регіону.

Отже, згідно з дослідженням авторів, у сучасних умовах суспільного розвитку найбільш характерними є такі закономірності управління регіональним розвитком: системність (аналізу, працювань, рішень, дій); взаємозумовленість розвитку управління й оновлення спільних інтересів регіонального співтовариства; рівень регіонального управління зумовлює рівень реалізації специфічного потенціалу регіону; результативність управління регіональним розвитком виражається в конкурентоспроможності регіону. Ці закономірності зумовлюють зміст і спрямованість управління регіональним розвитком в Україні на сучасному етапі та впливають на формування його найважливіших принципів.

До основних принципів управління регіональним розвитком науковці зараховують такі: децентралізацію, партнерство, субсидіарність, мобільність і адаптивність, виділену компетенцію [9]. Не заперечуючи загалом проти такого набору принципів, ми вважаємо за доцільне зробити деякі роз'яснення, уточнення й доповнення в контексті євроінтеграції України.

Перш за все, звертаючись до першого з указаних принципів, зазначимо, що категорію «децентралізація» завжди слід розглядати з іншою ключовою категорією понятійного апарату організаційної теорії управління «централізацією», оскільки вони позначають два різноспрямовані процеси. Централізація й децентралізація є фундаментальними принципами побудови та функціонування будь-якої складної організаційної системи й управління нею. У

науці управління аксіомою є те, що завжди є функції або їхні певні складники, які корисно або необхідно централізувати, а також такі, які доцільно розосередити.

Щодо регіонального управління важливо враховувати те, що стійке функціонування й розвиток регіону залежать від здатності підтримувати баланс відцентрових і доцентрових тенденцій, баланс інтересів регіонального співтовариства, розумне поєднання централізації й децентралізації управлінських функцій. Децентралізація – це завжди змістовна похідна від централізації, що виникає як реакція на «всесилля» центру або спроби надмірного зосередження в ньому влади, повноважень, ресурсів. Проте завжди потрібно пам'ятати, що в цілісній системі децентралізація доречна лише доти, доки зберігається центр.

Децентралізація в управлінні регіональним розвитком означає передачу регіональними органами управління певних функцій іншим організаційним структурам, що володіють достатньою самостійністю й здатністю їх виконувати (наприклад, об'єднанням підприємств, торгово-промислової палаті, громадським комітетам, асоціаціям, іншим організаціям).

Централізація й децентралізація завжди існують у регіональному управлінні, проте їхнє поєднання та форми можуть змінюватися в процесі розвитку або в ситуаціях, що змінюються. Грамотно організоване регіональне управління спирається, перш за все, на гнучке, збалансоване поєднання централізації та децентралізації. Наслідком цього стає підвищення ефективності управлінських дій, поява в регіональному співтоваристві зон спільної компетенції та взаємної відповідальності, партнерства, субсидіарності, подальшого взаємного делегування повноважень і перерозподілу функцій. Тому перший основоположний принцип регіонального управління повинен формулюватися таким чином: збалансоване поєднання централізації й децентралізації управління. Саме раціональне поєднання цих процесів у регіональній діяльності здатне створити об'єктивну основу для отримання суспільно значущих результатів.

Разом з тим слід усвідомлювати, що знаходження балансу переваг і недоліків, вигод і втрат від того або того варіанта поєднання централізації й децентралізації в регіоні є складною проблемою, що до того ж часто має який-небудь політичний фон. При цьому небезпека прихована в перекосах і в один, і в інший бік. Той або той рівень централізації й децентралізації часто зумовлений рівнем кваліфікації та досвіду управлінських кадрів, а також рівнем готовності й активності регіонального співтовариства.

Серед названих вище принципів фігурує виділена компетенція, що позначає закріплення функцій суб'єктів регіонального управління на основі ресурсного забезпечення реалізації кожної функції. Уважаємо, що за змістом тут більше підходить інша назва, а саме «принцип ресурсного забезпечення закріпленої компетенції».

З урахуванням сучасних уявлень, тенденцій і процесів вважаємо за необхідне доповнити наведений вище перелік найбільш актуальними для вітчизняної теорії й практики принципами регіонального управління:

1) наукової обґрунтованості регіональної політики, планування, вироблення рішень, програм, проектів (із застосуванням досягнень загальносвітового менеджменту), яка необхідна регіональній еліті та якої дуже бракує багатьом регіонам;

2) стратегічності, без якого сьогодні неможливо уявляти стабільне, ефективне управління: цей принцип передбачає оцінку процесів нестабільності й випадковості багатьох чинників, змінних умов зовнішнього середовища, можливостей адаптації до них і запобігання загрозам, тобто багатосторонню ув'язку зовнішніх і внутрішніх чинників і шляхів розвитку (на основі цього принципу вибудовується система стратегічного управління);

3) інноваційності, що передбачає не тільки відповідне управління інноваційними процесами, регулювання й підтримку інноваційних переміщень у різних секторах економіки та соціальної сфери, а й акумуляцію нових знань усередині системи управління, систематичне здійснення організаційних, структурних, економічних і соціальних нововведень, пошук та впровадження нових схем і технологій управління, а в разі потреби – проведення прогресивної трансформації, оновлення регіонального управління;

4) державно-приватного партнерства й співпраці, який виходить на передній план у нових умовах розвитку регіонів, коли спостерігається зв'язок господарських відносин в умовах інституційних змін, зокрема, зміцнення взаємодії державних органів, регіональних структур і суб'єктів бізнесу у формуванні сучасних напрямів та моделей розвитку регіонального співтовариства.

Виходячи з викладеного, до базових принципів сучасного регіонального управління ми відносимо такі: збалансованого поєднання централізації й децентралізації; наукової обґрунтованості; стратегічності; інноваційності. Спираючись на названі принципи, регіональне управління повинно забезпечувати виконання завдань і досягнення цілей сталого розвитку регіону.

Важливо мати на увазі, що прояв сучасних закономірностей і застосування базових принципів регіонального управління відбуваються в певному інституційному середовищі. Загальноприйнято під інститутами розуміти систему встановлених і укорінених суспільних правил, які структурують суспільні відносини. Кожна зі сфер суспільної діяльності індукує власні «правила гри» або обмежувальні рамки, які організують відносини між людьми й називаються інститутами.

Саме вони створюють структуру спонукальних мотивів, стимулів людської взаємодії в економіці, соціальній сфері або політичній діяльності. Як відомо, існують формальні (офіційні) і неформальні правила та обмеження. Якщо з першими немає неясностей, то щодо формальних зробимо деякі пояснення. Неформальні правила постають у вигляді традицій, звичаїв, звичок і загальноприйнятих стереотипів поведінки людей та господарюючих суб'єктів. Вони найчастіше документально не оформлені, і дотримання їх великою мірою спирається на соціальний капітал, що має у своїй основі довіру й репутацію учасників тієї або тієї економічної діяльності [10].

Неформальні інститути часто явно не фігурують і нерідко залишаються поза увагою аналітиків, перебуваючи ніби «в тіні». Але вони набагато глибше пронизують господарські зв'язки й відносини, ніж норми законів, кодексів, інструкцій. У нашій країні майже завжди був сильним вплив релігійних або ідеологічних, морально-етичних чинників на особистість, буття й економічну діяльність, тому значення неформальних правил, норм і умовностей поведінки в більшості своїй вагоміше, ніж значення офіційних вимог.

Ще потрібно враховувати, що якщо формальні інститути допускають одномоментну, «революційну» зміну «правил гри» шляхом прийняття політичних і юридичних рішень, то неформальні (що відображають соціокультурну сутність і специфіку суспільних відносин) змінюються дуже повільно. В українських регіонах відповідно до національного менталітету люди й організації, зазвичай, прагнуть зберігати сталі стереотипи, стиль і поведінку, незважаючи на зміни й обмеження, продиктовані офіційними законодавчими та нормативними актами. Отже, управлінські дії регіональних органів влади повинні супроводжуватися зусиллями із забезпечення підтримки нововведень широкими верствами населення. Завдання, що вирішуються регіональними органами управління, дуже різноманітні. Головними завданнями органів управління на місцях сьогодні є: 1) ефективне управління державною власністю; 2) санація збиткових підприємств і підприємств-банкротів; 3) формування розвиненого фондового ринку, що забезпечує ефективне переливання капіталу; 4) постійний контроль управлінськими структурами за процесами приватизації та придбання акцій приватних компаній через рухливість державного сектора економіки. Очевидно, що це дуже вузький, однобокий і вже малоактуальний підхід до визначення головних завдань сучасного регіонального управління [11].

Проведений аналіз та зроблені узагальнення дають підстави стверджувати, що відповідно до головної мети підвищення якості життя населення регіональне управління покликане вирішувати низку інших найважливіших завдань, основними з яких, зокрема, є такі:

- створення базових організаційних, економічних, інституційних умов для безперервного функціонування економіки й соціальної сфери регіону;
- формування сприятливого середовища для розширеного відтворення різних видів ресурсів, зміцнення власного потенціалу регіону;
- орієнтація господарюючих суб'єктів на задоволення ринкових потреб у продукції (товарах, послугах) і на внутрішньорегіональному та вітчизняному, і на міжнародному ринках;
- сприяння зростанню ділової активності населення (домашніх господарств) і розширенню підприємницької діяльності;
- підтримка конкуренції в усіх секторах регіональної економіки; розробка відповідно до загальнодержавної власної соціально-економічної політики;
- аналіз, оцінювання, прогнозування, планування, програмування розвитку регіону та організація виконання накреслених заходів щодо різних напрямів;

- організація й координація інституційних перетворень структурної перебудови регіонального господарства, інноваційних процесів, трансформації відносин державної, регіональної, приватної та суспільної власності;

- сприяння зміцненню фінансово-економічної бази;

- участь і сприяння в розвитку різних видів інфраструктури (зокрема дорожньо-транспортної, енергетичної, інженерно-комунальної, наукової, зв'язку, інформаційно-комунікаційної, соціально-культурної, рекреаційної, ринкової);

- забезпечення екологічної безпеки й захист природного середовища в регіоні;

- координація всіх соціально-економічних і суспільно-політичних процесів, що відбуваються в регіоні, і застосування ефективних методів і інструментів впливу (мотивації, стимулювання, регулювання, контролю).

У рамках указаних укрупнених завдань регіональне управління реалізує безліч різних за обсягом і змістом завдань та заходів організаційного, економічного, фінансового, інвестиційного, інноваційного, правового, соціального, суспільно-політичного характеру.

Водночас відзначимо, що не всі із сформульованих вище завдань реалізуються однаковою мірою в регіонах країни. Є відмінності в підходах, методах, обсягах, термінах, оцінках, при практичному виконанні тих або тих завдань. Сьогодні можна стверджувати, що, незважаючи на наукові пошуки, що тривають, наявні напрацювання й певний досвід, усе ж таки теорією та практикою регіонального управління поки не вироблені досить переконливі (результативні) методологічні установки для повноцінного вирішення назрілих і тих, які виникають, проблем соціально-економічного розвитку регіонів [12].

Висновки. Сьогодні перед регіональним менеджментом як наукою управління постало завдання розробити механізми, методи й засоби, які дають змогу забезпечити найбільш ефективне досягнення цілей і завдань регіонального розвитку. При цьому можна припустити, що такі засоби не будуть універсальними для всіх регіонів, оскільки практично всі регіони унікальні, але потреба в загальних методологічних принципах і механізмах управління в регіонах, очевидно, є.

Список використаних джерел

1. Запатріна І. В. До питання створення Українського банку реконструкції та розвитку / І. В. Запатріна // АгроІнКом. – 2006. – № 7 – 8. – С. 63-68.
2. Григорьев Л. Финансовая система и экономическое развитие / Л. Григорьев, Е. Гурвич, А. Саватюгин // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2003. – № 7. – С. 62-75.
3. Запатріна І. В. Стабілізаційний фонд і видатки розвитку / І. В. Запатріна // Фінанси України. – 2006. – № 6 (127). – С. 3-20.
4. Захарін С. В. Вплив огодаткування на заощадження та інвестиції / С. В. Захарін // Фінанси України. – 2005. – № 10. – С. 83-90.
5. Глазьев С. Политика социальной справедливости и экономического роста / С. Глазьев // Рос. эконом. журн. – 2005. – № 11 – 12. – С. 74-100.
6. Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Ю. Глазьев. – М.: ВладДар, 1993. – 270 с.
7. http://economist.mrsu.ru/info/kaf_econ_teor/.../IEU_uch_posobie.doc
8. http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/blaug/index.php
9. Мітал О. Г. Дослідження впливу бюджетного регулювання на інвестиційну діяльність регіонів України / О. Г. Мітал // Наук. пр. НДФІ. – 2002. – Вип. 1 (34). – С. 153-159.
10. Министр финансов категорически против налоговых льгот. – 2006. – 28 февр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.liga.net
11. Леоненко П. М. Теорія фінансів: навчальний посібник / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко, А. А. Ільченко; за заг. ред. О. Д. Василика. – К.: Центр навч. л-ри, 2005. – 480 с.
12. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2001 році». – К.: Інф.-вид. центр Держкомстату України, 2002. – 412 с.

УДК 330.341.1:332.12

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СБАЛАНСИРОВАННОСТИ ИННОВАЦИОННОЙ И ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СИСТЕМ ЗА СЧЁТ СВОБОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗОНЫ

ДЬЯКОВА А. А.,
аспирант Донецкого государственного
университета управления

У статті охарактеризовано сучасний стан та особливості функціонування вільних економічних зон в розвинених країнах, проаналізовано досвід створення ВЕЗ таких країн, як Сінгапуру, Китаю, Ірландії, виявлена позитивна роль створення ВЕЗ для регіону.

Ключові слова: інноваційна діяльність; інвестиційна діяльність; збалансованість; вільна економічна зона.

В статье охарактеризовано современное состояние и особенности функционирования свободных экономических зон в развитых странах, проанализирован опыт создания СЭЗ таких стран, как Сингапура, Китая, Ирландии, выявлена позитивная роль создания СЭЗ для региона.

Ключевые слова: инновационная деятельность; инвестиционная деятельность; сбалансированность; свободная экономическая зона.

In the article characterized the current state and especially the functioning of free economic zones in the developed countries, analyzed the experience of creating SEZ in countries such as Singapore, China, Ireland, identified the positive role of creating SEZ in the region.

Keywords: innovative activity; investment activity; balance; a free economic zone.

Постановка проблеми. Інноваційна і інвестиційна діяльність потребує предельної концентрації існуючих інвестиційно-фінансових ресурсів на процесах розвитку з метою скорочення строків трансформацій і переходу на більш високий рівень. Предельність концентрації заключається в максимальному перерозподілі ресурсів від потребностей процесів поточного функціонування до процесам розвитку при умові збереження стабільності діяльності господарюючих систем. В разі перевищення межі концентрації ресурсів підприємство втрачає стійкість і стає неплатієздатним, а в разі неповного використання інвестиційно-фінансових можливостей не забезпечуються максимальні темпи розвитку і, відповідно, при цьому зростає ризик «залишатися старим» в інноваційному розвитку і стратегічно програвати.

Ефективне і стійке розвиток в довгостроковій перспективі обумовлює необхідність адекватної і своєчасної реакції на вплив вказаних факторів, яка забезпечується новими методами управління, своєчасність яких обумовлюється недостатком відповідуючих теоретичних розробок і методических інструментів, здатних забезпечити стійке і збалансоване розвиток інноваційної і інвестиційної діяльності господарюючих систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження СЭЗ, а також їх ролі в національній і світовій економіці цікавилися такі вчені, як Буглай В. Б., Ільїна М. В., Ліндерт П., Мовсеян А. Г., Родіонова І. А., Фалмер Р., Фоминський І. П. (роль і місце вільних економічних зон (СЭЗ) в процесі міжнародного розподілу праці); Андрианов В. Д., Бутов В. І., Вікторов І. С., Грачев Ю. Н., Данько Т. П., Ігнатів В. Г., Корольов А. Ю., Корчної С. В., Окрут З. М., Савин В. А., Чернявський С. П., Чмырь Е. С., Швыдак Н. І. (обобщенням світового досвіду функціонування СЭЗ); Авдокушин Е. Ф., Алле М., Архипов А. Ю., Белокрылая О. С., Делягин М. Г., Зименков Р. І., Ішханов А. В., Оболенський В. П., Овчинников В. Н., Портер М., Спартак А. Н. (проблеми глобалізації і інтеграції держави і окремих підприємств в систему міжгосподарствених зв'язей).

Однако с научно-практической точки зрения недостаточно исследованной на сегодняшний день остаётся проблема оптимального взаимодействия организационного и правового механизма создания СЭЗ для обеспечения сбалансированности инновационной и инвестиционной деятельности хозяйствующих систем.

Актуальность. Создание СЭЗ является важным стратегическим решением для формирования привлекательных условий внутреннего и внешнего инвестирования и подъёма регионов в сфере инновационной деятельности. Успех СЭЗ определяется тремя ключевыми параметрами: объёмом привлечённых инвестиций, объёмом производства (или экспорта – в зависимости от целей создания ОЭЗ), количеством созданных рабочих мест. Мировые лидеры с этой точки зрения – свободные экономические зоны Сингапура, Китая, Ирландии и Южной Кореи, которые сегодня общепризнанно считаются «локомотивом» международной экономики.

Всё больше стран перенимают опыт развития этих СЭЗ, по сути, являющихся испытательной базой экономических реформ и находящихся в авангарде гармоничного сочетания рыночной экономики и государственного управления. В нашем регионе объективно назрела необходимость обеспечения сбалансированности инновационной и инвестиционной деятельности хозяйствующих систем в связи с тем, что сбалансированность инновационно-инвестиционных сфер экономики является неременным условием интенсификации производства, повышения его эффективности, обеспечения достаточно высоких темпов роста и решения многих других важнейших социально-экономических задач. В свою очередь, свободные экономические зоны являются одним из самых эффективных способов, способствующих увеличению иностранных и отечественных инвестиций, который, в свою очередь, будут направляться в инновационную деятельность. Тем самым будет обеспечиваться сбалансированность инновационной и инвестиционной деятельности хозяйствующих систем путём стабилизации нормы инвестиций в инновационную деятельность.

Цель статьи. Изучение современного состояния и особенностей функционирования свободных экономических зон в развитых странах на предмет возможности применения подобного опыта в регионе для обеспечения сбалансированности инновационной и инвестиционной деятельности хозяйствующих систем.

Изложение основного материала исследования. Одним из самых эффективных современных макроэкономических инструментов привлечения иностранных инвестиций в национальную экономику в целом и в инновационную деятельность, в частности, служит создание в той или иной форме особых (свободных) экономических зон, которые на сегодняшний день играют значимую роль в мировой экономике. Такие зоны, как правило, создаются для увеличения притока иностранных инвестиций, расширения экспортно-импортных операций, установления более открытых отношений с мировым рынком, развития новых технологий, внедрения инноваций в производство. В отдельных проектах свободные экономические зоны формируются для оживления экономики депрессивного региона за счёт особого режима ведения бизнеса на его территории.

На практике одно и то же экономическое явление называется по-разному – особые зоны, специальные зоны, офшоры, налоговые оазисы и т. д., но автор применяет понятие «свободная экономическая зона» как общепринятое в мировой практике.

В соответствии с Международной конвенцией по упрощению и гармонизации таможенных процедур (Киото, 18 мая 1973 г.) под свободной зоной (или «зоной-франко») понимаются объекты, которые находятся за пределами национальной таможенной территории (принцип «таможенной экстерриториальности») и поэтому не подвергаются обычному таможенному контролю и налогообложению. Иными словами, свободная экономическая зона – это часть территории страны с особым действующим режимом для отечественного и иностранного бизнеса [1].

Определяющее этот режим специальное законодательство, которое регулирует деятельность хозяйствующих субъектов в свободной экономической зоне, охватывает следующий круг вопросов: таможенное регулирование; налогообложение; административный режим; лицензирование; визовое оформление; банковская деятельность; имущественные отношения (в том числе касающиеся прав на землю на территории особой экономической зоны); предоставление концессий; гарантии прав инвесторов; управление особой зоной. Определённую специфику в свободной экономической зоне могут иметь также нормы трудового и социального законодательства.

В современных теоретических работах экономистов и правоведов, посвящённых проблемам свободных экономических зон, их сущность трактуется более широко: они определяются как инструмент выборочного сокращения масштабов государственного вмешательства в экономические процессы или как уникальная форма государственно-частного партнёрства. Эта формулировка понятия «свободная зона» охватывает весь спектр явлений, связанных с действием преференциального режима хозяйствования. При таком подходе свободная зона – это не только и не столько обособленная географическая территория, сколько часть национального экономического пространства, где введена и применяется определённая система льгот и стимулов для бизнеса, не используемая в других его частях.

При всём разнообразии свободных экономических зон в мире и их теоретических концепций суть данного явления состоит в создании на определённом участке территории страны экономического оазиса, имеющего беспошлинный или льготный режим ввоза и вывоза товаров и услуг, налоговые льготы, упрощённые административные процедуры, льготные условия для вложения иностранных инвестиций и тесно связанного с мировым рынком [2]. Таким образом, свободная экономическая зона представляет собой относительно обособленную часть территории страны, на которой устанавливается особый правовой режим для бизнеса, включающий налоговые, таможенные, административные и гражданско-правовые льготы и гарантии.

Федеральный закон от 22.07.2005 г. № 116-ФЗ «Об особых экономических зонах в Российской Федерации» трактует понятие «особая экономическая зона» аналогичным образом. Согласно ст. 2 данного Федерального закона, особая экономическая зона – определяемая Правительством Российской Федерации часть территории Российской Федерации, на которой действует особый режим осуществления предпринимательской деятельности [3].

Мировая практика организации и функционирования специальных экономических зон свидетельствует о том, что они создаются для достижения разнообразных целей [4]:

- главной целью создания СЭЗ является более глубокое включение стран в процесс развития международного разделения труда;
- СЭЗ нужны также для насыщения внутреннего рынка заинтересованной страны высококачественной продукцией, в первую очередь, импортозамещающими товарами;
- организация специальных экономических зон предусматривает более глубокое включение в МРТ не только по производственной линии, но и в области туризма, культуры и санаторно-курортной сферы;
- СЭЗ призваны обеспечить ускоренное внедрение в производство отечественных и иностранных научно-технических разработок с дальнейшим использованием их результатов во всей национальной экономике страны;
- обучение и подготовка квалифицированных рабочих, инженеров, хозяйственных и управленческих кадров;
- стимулирование экономического развития какой-то территории или конкретной отрасли производства;
- в отдельных странах СЭЗ рассматриваются как региональный метод модернизации экономики в условиях её перехода от административных принципов функционирования к рыночным.

При этом можно указать также на некоторые геополитические цели создания СЭЗ [4]:

- налаживание и укрепление международных связей РФ на уровне хозяйствующих субъектов и отдельных граждан, «врастание» России в мировое хозяйство;
- укрепление, в том числе и экономическое, анклавных образований на рубежах нашей страны, подвергающихся со стороны соседей непрерывному геополитическому воздействию (Калининград, Сахалин и др.);
- поддержание политической стабильности в стране путём повышения уровня жизни населения в отсталых и депрессивных регионах.

С учётом задач, поставленных при формировании той или иной зоны, предъявляются соответствующие требования и к её размещению. К наиболее общим из них относятся:

- благоприятное географическое положение;
- транспортная доступность по отношению к внешнему и внутреннему рынкам;
- развитый производственный потенциал, наличие производственной и социальной инфраструктуры;

- существенный по запасам и ценности природно-ресурсный потенциал.

Общей характерной чертой различных видов СЭЗ является наличие благоприятного инвестиционного климата, включающего внешнеторговые, финансовые, налоговые, административные льготы и преимущества по сравнению с общим режимом для предпринимателей, существующим в той или иной стране. Выделяют 4 вида льгот (табл. 1) [5]:

Таблица 1

Виды льгот в СЭЗ

<i>Виды льгот</i>	<i>Характеристика</i>
Внешнеторговые льготы	Они предусматривают введение особого таможенно-тарифного режима (снижение или отмену экспортно-импортных пошлин) и упрощение порядка осуществления внешнеторговых операций
Налоговые льготы	«Налоговые каникулы». Пониженные налоговые ставки по отдельным видам налогов. Льготные правила расчёта налогооблагаемой базы
Финансовые льготы	Система низких цен на коммунальные услуги. Льготные условия оплаты аренды помещений и земельных участков. Бюджетные дотации. Беспшлинный импорт сырья, полуфабрикатов, машин и оборудования для организации экспортного производства. Беспшлинное хранение и переработка транзитных грузов. Скидки со ставок таможенного тарифа на внешней и внутренней границах. Страхование коммерческих рисков. Введение режима ускоренной амортизации. Отмена или снижение таможенных пошлин
Административные льготы	Упрощённая процедура регистрации предприятий. Безлицензионный вывоз за границу собственной продукции иностранных фирм и ввоз её для собственных нужд. Упрощение таможенных процедур. Льготный визовый (или безвизовый) режим для иностранных специалистов

Поэтому территории, наиболее благоприятные для размещения СЭЗ, имеют, как правило, приграничное положение, а также располагают морскими торговыми портами и магистральной транспортной сетью (железнодорожной, автодорожной, аэропортами), сложившимися промышленными, научными и культурными центрами, районами концентрации наиболее ценных природных ресурсов [1].

Мировой опыт (Японии, США, Европы, Азии) показывает, что на функционирование СЭЗ оказывают влияние следующие факторы [6]:

- политическая стабильность;
- инвестиционные гарантии;
- качество инфраструктуры;
- квалификация рабочей силы.

СЭЗ любого типа – особое территориально-хозяйственное и административно-территориальное образование. В различных странах мира используются самые разные обозначения СЭЗ.

Так, в России и других странах СНГ чаще всего встречаются понятия «свободная экономическая зона», «зона свободного предпринимательства», «зона наибольшего благоприятствования в торговле», «свободная таможенная зона», «зона свободной торговли» и т. д.

В Литве употребляется название «свободная экономическая зона», а также «зона свободного предпринимательства и торговли». В КНР широко распространена практика «специальных экономических зон», «открытых прибрежных городов», «районов экономического развития».

На Украине, как и в КНР, приняты термины «специальная экономическая зона» и «специальная (свободная) экономическая зона».

Южная Корея ввела в оборот понятия «зона свободного экспорта», «свободная зона», Турция — «зона свободной торговли», Япония – «технополисы». В развивающихся странах действуют «свободные промышленные зоны», в странах Западной Европы – такие СЭЗ, как «портовые города», или «города-порты» [7]. Видовая структура и особенности СЭЗ представлены на рис. 1.

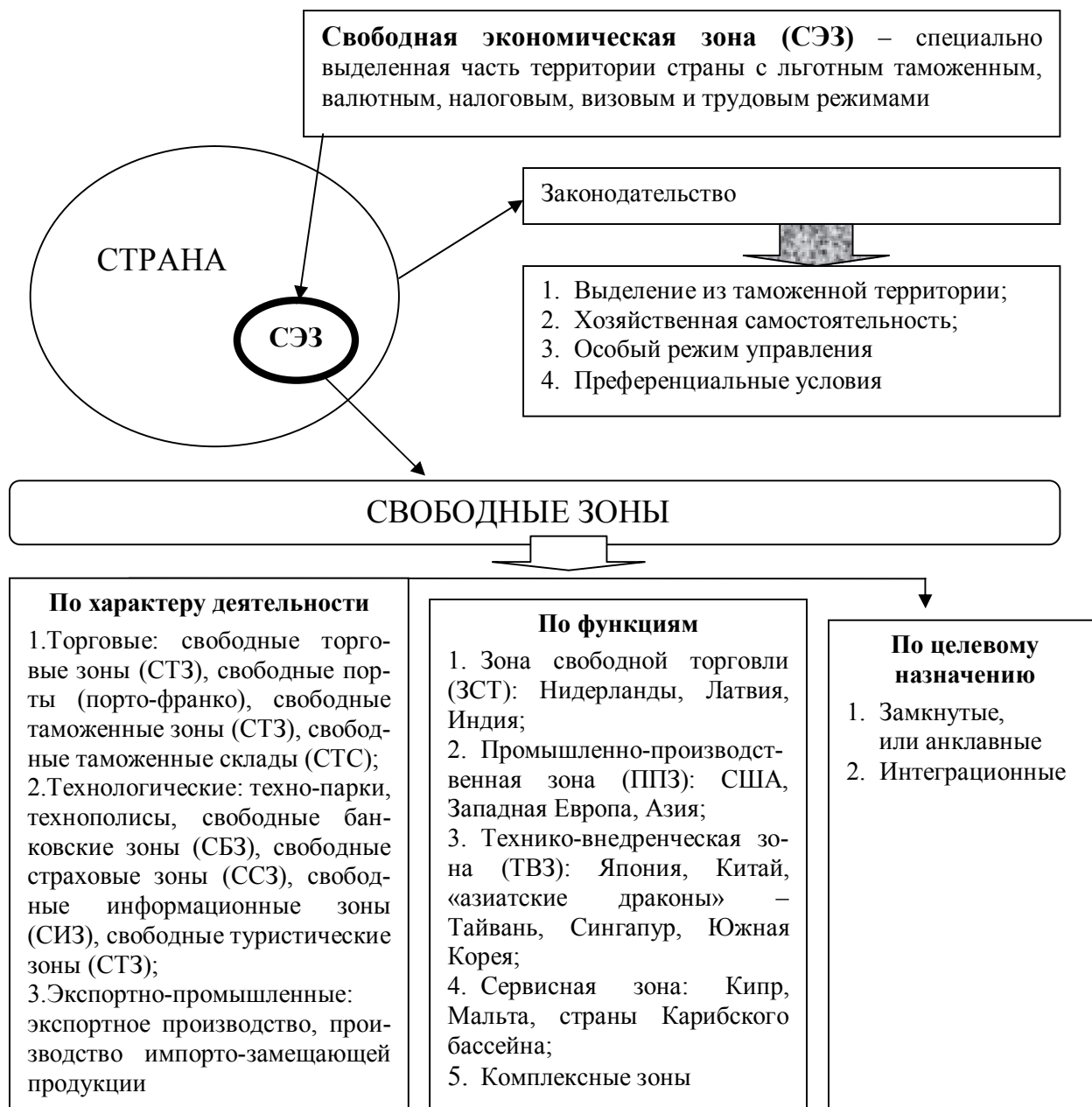

Рис. 1. Видовая структура и особенности СЭЗ

Законодательство, которое регулирует деятельность хозяйствующих субъектов в СЭЗ в большинстве стран мира, включает следующее [7]:

- таможенное регулирование экспортно-импортных операций;
- налогообложение;
- лицензирование;
- визовое оформление;
- банковскую и страховую деятельность;
- имущественные и залоговые отношения;
- трудовые и социальные отношения;
- другие вопросы, имеющие специфическое отношение к деятельности свободных экономических зон.

Таким образом, свободные экономические зоны являются одним из самых эффективных инструментов, способствующих увеличению иностранных и отечественных инвестиций, который, в свою очередь, будут направляться в инновационную деятельность.

Тем самым обеспечивается сбалансированность инновационной и инвестиционной деятельности хозяйствующих систем путём стабилизации нормы инвестиций в инновационную деятельность. В странах с наиболее успешными реализованными проектами по созданию свободных экономических зон норма инвестиций в инновационную деятельность составляет 35 % ВВП.

Всего в мировом экономическом пространстве существует порядка 25 разновидностей и функционирует около 2000 свободных экономических зон, в том числе более 400 зон свободной торговли, столько же научно-промышленных парков, более 300 экспортно-производственных зон, 100 зон специального назначения (эколого-экономических, оффшорных, туристических и т. д.) Ежегодный торговый оборот зон составляет 15-25 млрд долларов.

Большое впечатление от последствий создания СЭЗ оказывает опыт таких стран, как Сингапур, Китай, Ирландия, Южная Корея.

Сингапур раньше был известен лишь своим портом, и то благодаря расположению на перекрёстке мировых морских путей. На протяжении последних нескольких десятилетий он превратился в высокоразвитое государство, которое во всех мировых рейтингах занимает самые высокие позиции. Сейчас это мировой финансово-банковский, торговый, транспортный, нефтеперерабатывающий, туристический и инновационный центр [6].

Сингапур является примером успешного развития так называемых «точечных» зон, ориентированных на экспорт товаров. Либеральный экспортно-импортный режим Сингапура позволяет рассматривать этот город-государство фактически как единую экспортно-производственную зону. Для организации экспортного производства правительство объявило ряд районов промышленными зонами, то есть территориями, полностью оборудованными для создания промышленных предприятий [4].

Благодаря успешному развитию СЭЗ и инновациям все последние годы Сингапур прочно удерживает ведущие позиции в различных международных рейтингах. В рейтинге Всемирного банка «Ease of Doing Business 2015» Сингапур занял 1-е место, причём уже 3-й год подряд. В Global Competitiveness Index (GCI) 2014-2015, который ежегодно составляется Всемирным Экономическим Форумом, Сингапур занял 2-ю позицию (4-й год подряд), уступив только Швейцарии. Сингапур занимает 2-е место в мировом индексе конкурентоспособности в области защиты прав инвесторов, защиты интеллектуальной собственности, развитию инфраструктуры, развитию финансового рынка, эффективности государственных расходов. В The Global Innovation Index 2014 Сингапур занял 1-е место в Азии и 7-е в мире.

Сингапурское правительство уделяет большое внимание вопросам развития инновационной инфраструктуры и поддержке предпринимательства. В стране размещается один из лучших бизнес-акселераторов Азии, включая JFDI.Asia, который недавно привлёк более \$2 миллионов инвестиций. Создаются новые уникальные программы акселерации международного уровня, такие, как HaxAsia.

По динамике объёмов венчурных инвестиций Сингапур вышел на 1-е место в Азии, а по абсолютным объёмам – на 2-е, обогнав Японию и уступив только Китаю. По данным Asia Venture Capital Journal, в 2014 г. венчурные инвестиции в технологический сектор Сингапура составили \$1,71 миллиарда по сравнению с \$27,9 миллионов в 2012 году [4].

Следует обратить внимание на опыт КНР в сфере создания и развития специальных зон и отметить, что цели китайских СЭЗ сводятся к следующему [2]:

- привлечение иностранных инвестиций;
- поиск новых подходов в осуществлении экономических реформ;
- внедрение новых форм предпринимательской деятельности;
- создание рабочих мест;
- решение экологических проблем и т. п.

Главными особенностями китайских СЭЗ являются:

1. Самостоятельное экономическое развитие на основе принципов рыночного регулирования.

2. Опора на иностранные капиталовложения.

3. Главный современный отраслевой приоритет – промышленность.

В настоящее время на территории Китая действуют следующие основные административно-экономические образования со льготными режимами:

- 5 специальных экономических зон: Шэньчжэнь,[1] Чжухай, Шаньтоу, Сямэнь, Хайнань, а также приравненный к ним по статусу Новый район Пудун (Шанхай);
- 90 зон технико-экономического развития государственного уровня: в гг. Пекин, Шанхай, Гуанчжоу, Тяньцзинь, Далянь, Харбин, Урумчи, Ухань, Чунцин, Ханчжоу, Шэньян, Чанчунь, Инкоу и других крупных городах;
- 114 зон новых и высоких технологий: Пекин, Шанхай, Тяньцзинь, Нанкин, Чэнду, Гуанчжоу.
- 13 свободных таможенных зон: в гг. Шанхай, Тяньцзинь, Далянь, Гуанчжоу, Нинбо, Чжанцзяган, Хайкоу, Сямэнь, Фучжоу, Циндао, Шаньтоу, Чжухай, Шэньчжэнь.
- 14 зон приграничного экономического сотрудничества государственного уровня: в гг. Хэйхэ, Суйфэньхэ (провинция Хэйлуцзян), Маньчжоули, Эрлянь (Автономный район Внутренняя Монголия), Хуэйчунь (провинция Цзилинь), Даньдун (провинция Ляонин), Инин, Болэ, Тачэн (Синьцзян-Уйгурский автономный район), Пинсян, Дунсин (Гуанси-Чжуанский автономный район), Жуйли, Ваньтин, Хэкоу (провинция Юньнань).
- Шанхайская зона свободной торговли.

В настоящее время СЭЗ в КНР продолжают играть значительную роль в развитии местной экономики. В 2014 году суммарный объем внешней торговли этих зон увеличился на 14,7 % по сравнению с 2013 г. и составил 699,83 млрд долл., в том числе экспорт – 394,98 млрд долл. (+13,6 %), импорт – 304,85 млрд долл. (+16,2 %) [35].

Общепризнанным мировым лидером и законодателем в области создания и опыта развития СЭЗ является Ирландия – страна, которая только в 1949 г. была провозглашена независимой республикой, перестав быть британским доминионом. Государство имело сугубо аграрную экономику, испытывало перепроизводство сельскохозяйственной продукции, массовую безработицу, нищету, низкую грамотность и отток населения со своей территории. За три десятилетия Ирландия создала на своей территории почти 60 локальных свободных экономических зон, превратилась в равноправного члена Европейского экономического сообщества.

Ведущим сектором экономики Ирландии в настоящее время является машиностроение и приборостроение, второе место занимает международный туризм, а третье – аграрное производство, которое полностью удовлетворяет потребности страны в продовольственной сфере. На смену безработице, нищете и безграмотности пришли высокая потребность в квалифицированной рабочей силе, реализуемая через развитую сеть целевого профессионального обучения, гарантированное финансово обеспеченное государством гимназическое образование и средний годовой доход для работающего в экономической зоне в 50-70 тыс. долл. США [4].

Одним из примеров успешного функционирования свободной зоны является портовая зона, расположенная в аэропорту Шеннон. Свободная зона Шеннон находится в западной части Ирландии и охватывает территорию в 243 га. С 1959 года на территории свободной зоны зарегистрировалось более 100 компаний, которые обеспечивают занятость 7000 человек.

Годовой экспорт товаров и услуг особой экономической зоны превышает 3300 млн. евро в год. Компании СЭЗ приносят экономике Ирландии 600 млн. евро ежегодно в виде заработной платы, товаров и услуг.

Несмотря на разнообразие СЭЗ в мире, можно выделить несколько универсальных характерных черт, присущих любой особой зоне.

1. Применение различных видов льгот и стимулов, создающих наиболее благоприятные условия для инвестиций и ведения бизнеса.
2. Наличие локальной, относительно обособленной системы органов управления зоной, наделённых правом принимать самостоятельные решения в широком экономическом спектре.
3. Всесторонняя поддержка проекта СЭЗ центральной, региональной и местной государственной властью.
4. Максимальная открытость свободной экономической зоны вливаниям иностранного капитала и мировому рынку.

В результате применения комплекса льгот норма прибыли в СЭЗ в мировой практике составляет 30-35 %, а иногда и больше: например, транснациональные компании получают в

азиатских особых экономических зонах в среднем 40 % прибыли в год. Существенно сокращаются сроки окупаемости инвестиционных проектов (считается нормальным для СЭЗ, когда эти сроки не превышают 4-5 лет). При этом, как показывает практика, система льгот, устанавливаемых в СЭЗ, в достаточной степени индивидуальна и тесно связана с уникальным местоположением свободной зоны и реализуемыми на её территории программами.

Важно, что в последние 5-7 лет во многих странах наблюдается тенденция к усилению косвенных рычагов регулирования деятельности СЭЗ при одновременном снижении прямого регулирования и государственного участия, в том числе бюджетного финансирования, субсидий, безвозмездных кредитов и т. д. [2]. При этом следует понимать, что создание СЭЗ отнюдь не является панацеей от всех экономических болезней и стопроцентной гарантией быстрого экономического расцвета какой-либо территории. Особая зона – это всегда инновационный проект с высокой степенью риска и значительной вариативностью конечных результатов.

Выводы по данному исследованию и направления дальнейших разработок в данном направлении (по данной проблеме). Таким образом, при грамотной политике и учёте специфики нашего региона создание СЭЗ может способствовать увеличению инвестиций, ускорению научно-технического прогресса, росту выпуска наукоёмкой продукции, что обеспечит сбалансированность инновационной и инвестиционной деятельности хозяйствующих систем. Позитивная роль создания СЭЗ для конкретного региона весьма значительна, поскольку:

- особые экономические зоны являются мощным катализатором социально-экономического, научно-технического и кадрового развития определённого региона, они стимулируют создание новых рабочих мест и развитие высокотехнологичного промышленного производства;
- они выступают одним из основных каналов обеспечения сбалансированности инновационной и инвестиционной деятельности;
- особые зоны представляют собой пример наиболее прогрессивных форм производства, управления и технологий;
- особые экономические зоны являются важнейшим инструментом в привлечении иностранных инвестиций и мобилизации местных экономических ресурсов.

Список использованных источников

1. Лешина И. Е. Предпосылки и цели создания свободных экономических зон. Проблемы и перспективы развития / И. Е. Лешина // Проблемы местного самоуправления. – 2014. – № 11. – С. 16-24.
2. Капустин А. А. Свободные экономические зоны: мировой опыт и российские перспективы / А. А. Капустин // Вопросы экономики. – 2006. – № 12. – С. 5-12.
3. Федеральный закон от 22 июля 2005 г. № 116-ФЗ (ред. от 31.12.2014) «Об особых экономических зонах в Российской Федерации».
4. Мировая практика СЭЗ (по материалам World Economic Journal). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://daily-finance.ru/articles/2013-02-01/df/25280>
5. Савин В. А. О свободных экономических зонах / В. А. Савин // Менеджмент в России и за рубежом. – 2010. – № 6. – С.23-31.
6. Брынцев А. Н. Формирование инвестиционного климата в условиях свободной экономической зоны / А. Н. Брынцев // Москва: ИД «МЕЛАП», 2009. – 192 с.
7. Ямпольская И. Л. Практика создания и функционирования свободных экономических зон / И. Л. Ямпольская // Теория и практика управления. – 2013. – № 5. – С. 15-21.

УДК 331.101.226

МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Иванова О. К.,
аспирант Донецкого государственного
университета управления

Сформульовані поняття «механізм управління людськими ресурсами», «система управління людськими ресурсами», розглянуті основні складові механізму управління людськими ресурсами, виявлено основні проблеми формування людських ресурсів Донецького регіону, наведені заходи щодо реалізації механізму управління людськими ресурсами регіону.

***Ключові слова:** механізм управління людськими ресурсами; система управління людськими ресурсами; формування і розвиток людських ресурсів; демографічний розвиток регіону.*

Сформулированы понятия «механизм управления человеческими ресурсами», «система управления человеческими ресурсами», рассмотрены основные составляющие механизма управления человеческими ресурсами, выявлены основные проблемы формирования человеческих ресурсов Донецкого региона, приведены мероприятия по реализации механизма управления человеческими ресурсами региона.

***Ключевые слова:** механизм управления человеческими ресурсами; система управления человеческими ресурсами; формирование и развитие человеческих ресурсов; демографическое развитие региона.*

Definitions of «mechanism of human resources management» and «human resources management system» are offered; the main components of the mechanism are considered, the main problems of formation of human resources of the Donetsk region are revealed, actions for realization of the mechanism of management of human resources of the region are given.

***Keywords:** mechanism of human resources management; human resources management system; formation and development of human resources; demographic development of a region.*

Постановка проблеми. Сегодня одним из факторов успешного развития экономики являются человеческие ресурсы, а фундаментом успешного развития проводимых реформ становится создание условий для наиболее полного раскрытия и использования накопленного интеллектуального и профессионального потенциала региона. Качественно новая общественно-экономическая ситуация в Донецком регионе диктует настоятельную необходимость в исследовании и разработке механизмов управления человеческими ресурсами.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованием механизмов управления человеческим ресурсами занимались М. Армстронг, И. В. Сокольник, Р. Ю. Турчаева, Л. Г. Ахтариева, Д. С. Великанова, А. С. Теряева, Т. В. Снегирева, В. П. Антонюк, О. І. Амоша, М. Г. Мельцер и др.

Актуальность данной темы обусловлена тем, что преобразования в экономике создали принципиально новую ситуацию, что вызывает необходимость объективного научного осмысления путей экономического возрождения региона. Именно люди способны создавать конкурентные преимущества и обеспечивать устойчивость экономического роста региона. В последние годы стало общим мнение о том, что эффективность развития экономики современных государств в огромной степени зависит от средств, вкладываемых в «человеческий фактор». Отсюда очевидна необходимость создания в регионе системы управления человеческими ресурсами, эффективность функционирования которой в значительной степени зависит от используемых механизмов управления.

Целью статьи является исследование механизмов управления человеческими ресурсами в Донецком регионе на основе изучения составляющих механизма управления человеческими ресурсами и мероприятий по реализации этих механизмов.

Изложение основного материала. В теории управления существует множество определений понятия «механизм управления». Однако, несмотря на различное толкование этого явления разными учёными, почти во всех определениях можно встретить одни и те же термины: «взаимосвязь», «взаимодействие», «совокупность методов, способов», «средства взаимодействия», «система, устройство, определяющие порядок, «последовательность действий» и др.

Таким образом, обобщив существующие в теории менеджмента определения понятия «механизм управления», можно заключить, что механизм управления человеческими ресурсами региона – это совокупность методов (отношений, форм), обеспечивающих согласованное функционирование всех элементов системы управления человеческими ресурсами региона с целью формирования и развития человеческих ресурсов [1].

Анализ отечественных и зарубежных литературных источников позволил дать обобщённое определение системы управления человеческими ресурсами как процесса управления человеческими способностями, состоящего из взаимосвязанных и взаимозависимых подсистем формирования, использования и развития человеческих ресурсов, направленного на достижение стратегических целей (региона, предприятия) и удовлетворения потребностей работников. Успехи ведущих фирм в развитых странах связаны с созданием высокоэффективных механизмов управления человеческими ресурсами, в основе формирования которых комплексный, стратегический подход к использованию и развитию трудового потенциала [2].

Основной целью стратегического управления человеческими ресурсами является формирование перспективных возможностей развития региона за счёт обеспечения территориальных организаций квалифицированными, лояльными и хорошо мотивированными работниками, которые нужны для достижения долгосрочного конкурентного преимущества [3].

Стратегический подход к управлению человеческими ресурсами возможен только в такой среде, в которой, с одной стороны, он может быть внедрен как элемент современного менеджмента и, с другой – должна быть признана ключевая роль человеческих ресурсов в развитии всего общества [4].

Важную роль в обеспечении эффективного использования человеческого капитала имеет система регионального управления [5]. Следует отметить, что в настоящее время достаточно разработанной системы управления человеческими ресурсами в масштабах региона нет, связано это с тем, что ранее в Украине не была определена общегосударственная стратегия и сейчас в Донецком регионе по-прежнему отсутствует общерегиональная стратегия развития человеческих ресурсов. Поэтому этот вопрос становится наиболее актуальным, вследствие необходимости воспроизводства человеческого потенциала региона в первую очередь.

Для формирования эффективного механизма управления человеческими ресурсами региона необходимо определить следующие составляющие [6]:

- 1) субъект управления – тот или те, кто непосредственно осуществляют управление, вводят в действие механизм управления;
- 2) цели – результаты, которые рассчитывает получить субъект управления, используя выбранный механизм управления;
- 3) форма – организационное оформление выбранных механизмов управления;
- 4) методы – способы достижения поставленных целей;
- 5) средства – совокупность ресурсов, используемых для достижения поставленных целей;
- 6) объекты – то на что направлена деятельность субъекта управления, то есть регионы, домашние хозяйства, фирмы, экономические явления, процессы и т. д.

Субъектом управления человеческими ресурсами региона являются региональные органы власти, руководители организаций и предприятий. Объект управления – человеческие ресурсы региона.

Цель управления человеческими ресурсами – формирование и развитие человеческих ресурсов региона. Достижение поставленной цели в управлении человеческими ресурсами предполагает решение следующих задач:

- обеспечение эффективного взаимодействия субъекта и объекта управления;
- определение особенностей управления человеческими ресурсами;

- определение задач механизма управления человеческими ресурсами региона;
- определение эффективных методов управления человеческими ресурсами.

К основным механизмам управления человеческими ресурсами в регионе следует отнести:

- управление демографической ситуацией региона (механизм самовоспроизводства);
- управление качеством образования;
- обеспечение социально-экономического развития региона.

Перечисленные механизмы управления человеческими ресурсами в регионе могут реализовываться в качестве различных стратегий, программ и мероприятий по каждому вышеперечисленному направлению.

Поскольку человеческие ресурсы региона (в отличие от трудовых ресурсов) представляют собой всё население региона, а не только его трудоспособную часть, то процесс их формирования должен затрагивать все стадии развития человека: и рождение, и воспитание, и адаптацию в обществе, и получение образования, и т. д. Соответственно механизмы управления человеческими ресурсами должны обеспечивать взаимодействие всех элементов жизнедеятельности региона, участвующих в воспроизводстве, сбережении человеческих ресурсов, повышении качества жизни [1].

Усложнившаяся политическая ситуация в Донецком регионе стала причиной сокращения рабочих мест, роста безработицы, оттока человеческих ресурсов в другие страны и регионы. В связи с этим в Донецком регионе наблюдается:

- сокращение населения (низкий уровень рождаемости, трудовая миграция, смертность в трудоспособном возрасте, старение);
- ухудшение качества образования;
- устаревшая структура и техническая база экономики, требующая кардинальной модернизации на основе современной техники и технологии;
- ухудшение благосостояния населения.

Существующая ситуация в сфере демографического развития Донецкого региона, характеризующаяся сокращением численности населения (естественный прирост населения состоянием на январь-сентябрь 2015 г. составил – (-14525) [7]), низкими показателями рождаемости (коэффициент рождаемости в за 9 мес. 2015 г. – 3,9 на 1000 человек населения [7]), сохранением высокого уровня смертности (коэффициент смертности за 9 мес. 2015 г. – 12,2 на 1000 человек населения [7]), старением населения обуславливает необходимость участия в данном процессе органов региональной (местной) власти. Вмешательство в данном случае региональных органов власти в процессы формирования и развития человеческих ресурсов Донецкого региона может осуществляться посредством разработки и реализации разного рода целевых программ.

Для решения проблем, касающихся демографического развития региона, необходимо разработать концепцию развития Донецкого региона. Данная программа может включать следующие методы решения существующих проблем в сфере демографического развития региона [1]:

- 1) повышение эффективности мониторинга и анализа демографической ситуации;
- 2) разработка и реализация долгосрочных (региональных) целевых программ (планов мероприятий) по улучшению демографической ситуации;
- 3) организация системы своевременного оповещения заинтересованных служб и ведомств о состоянии смертности и влиянии неблагоприятных факторов на показатель смертности в целях разработки комплекса совместных мероприятий по снижению предотвратимой смертности населения;
- 4) проведение различных информационно-просветительских мероприятий, направленных на пропаганду целей и задач региональной демографической политики, повышение ценности семьи и детей, повышение информированности граждан о мерах социально-демографической поддержки и порядке ее получения и др.

Совокупность всех вышеперечисленных методов и их практическое применение и есть механизм управления воспроизводственными процессами, как составной части всего процесса управления человеческими ресурсами региона.

Согласно теории стадий развития М. Портера, экономика страны проходит 3 стадии: на первой стадии ее развитие зависит от наличия природных и человеческих ресурсов; на второй

стадии экономический рост зависит от эффективности – качества высшего образования и профессиональной подготовки, способности внедрять эффективные производственные процессы, выпускать более качественную продукцию и т. д.; на третьей стадии рост обеспечивается инновациями.

К механизмам, используемым региональными органами власти с целью повышения качества образования можно отнести:

- обеспечение доступности качественного образования;
- внедрение системы долгосрочных инвестиции в систему образования и квалификационной подготовки человеческих ресурсов и другие сферы жизнедеятельности;
- внедрение системы непрерывного профессионального образования;
- улучшение качества образования на всех уровнях;
- актуализация профессий технического содержания;
- воспитание у человека потребности постоянного самосовершенствования, создание условий для самореализации личности [5].

Формирование и развитие человеческих ресурсов региона должно поддерживаться соответствующими социально-экономическими условиями и высоким качеством жизни. В качестве примера можно привести следующие методы повышения уровня и качества жизни человеческих ресурсов региона:

- 1) повышение уровня доходов населения;
- 2) совершенствование системы распределения доходов;
- 3) контроль уровня цен в регионе;
- 4) повышение доступности услуг населению региона;
- 5) обеспечение качества и безопасности товаров и услуг, предоставляемых жителям региона;
- 6) стимулирование роста занятости населения;
- 7) повышение качества и доступности медицинского обслуживания, модернизация учреждений здравоохранения.

Планомерная и эффективная реализация вышеперечисленных мероприятий будет способствовать достижению главной цели управления человеческими ресурсами региона – формирование и развитие качественных человеческих ресурсов, способных к саморазвитию и самосовершенствованию, соблюдающих сложившиеся на данной территории культурные традиции, ценности, модели поведения и способных обеспечить устойчивое развитие региона, что позволит стабилизировать социально-экономическое положение региона.

Выводы. Исполнительный инструмент реализации таких комплексных системных мер требует объединения усилий региональных органов исполнительной и законодательной власти, а также заинтересованных бизнес-структур и населения. Для комплексного управления человеческими ресурсами на региональном уровне на всех стадиях их жизненного цикла целесообразно создать координационный совет, который должен состоять из представителей высшего уровня исполнительных органов, связанных с управлением жизнедеятельностью человеческих ресурсов. Лишь в этом случае удастся добиться максимальной эффективности в сфере управления человеческими ресурсами и выйти на путь ускоренного инновационного развития территории.

Список использованных источников

1. Великанова Д. С. Механизмы управления человеческими ресурсами в региональной экономике / Д. С. Великанова. – Журнал правовых и экономических исследований. – 2013. – №4. – С. 159-162.
2. Кирьянов А. В. Концепция управления человеческими ресурсами в организации / А. В. Кирьянов. – Межвузовский сборник научных трудов: Проблемы предпринимательства в экономике России. – 2005. – № 8. – 260 с.
3. Сокольник И. В. Стратегическое управление человеческими ресурсами как основа инновационного развития региона [Текст]: автореф. дис. на соиск. учё. степ. канд. экон. наук (08.00.05) / Инесса Владимировна Сокольник; Российский университет кооперации. – Арзамас. – 2013. – 22 с.

4. Озерникова Т. Г. Использование системного подхода к управлению человеческими ресурсами региона / Т. Г. Озерникова, Т. А. Беркович. – Известия ИГЭА. – Серия: Региональное и отраслевое развитие. – 2009. – № 3 (65). – С. 42-45.

5. Антонюк В. П. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку: моногр. / В. П. Антонюк, О.І. Амоша, М. Г. Мельцер та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2011. – 308 с.

6. Курникова А. В. Сущность механизма управления инновационным развитием региона / А. В. Курникова. – Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 3. – С. 11.

7. Основные демографические показатели Донецкой Народной Республики за январь–сентябрь 2015 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://glavstat.govdnr.ru/index/respond/0-4>

УДК 35.085

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ РІЗНОМАНІТНИХ ФОРМ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ

КАРАГОДІН О. В.,
аспірант Донецького державного
університету управління

Розглянуто форми і методи підвищення ефективності державно-управлінської діяльності за умови різноманітних форм комунікативного впливу, які використовуються у практиці державного управління.

***Ключові слова:** комунікації; державно-управлінська діяльність; інформування; PR-служби; громадські організації; громадське суспільство; регіональна влада.*

Рассмотрены формы и методы повышения эффективности государственно-управленческой деятельности при условии различных форм коммуникативного воздействия, которые используются в практике государственного управления.

***Ключевые слова:** коммуникации; государственно-управленческая деятельность; информирование; PR-службы; общественные организации; гражданское общество; региональная власть.*

Forms and methods of improving the efficiency of state-administrative activity subject to different forms of communicative impact, which are used in the practice of public administration, are considered.

***Keywords:** communication; state-management activity; information; PR-service; civil society organizations; civil society; regional authorities.*

Постановка проблеми. В умовах бурхливого розвитку інформаційної сфери влада, її політичні структури й інститути суттєво змінюють способи використання нових комунікативних технологій. Державні структури дедалі ширше використовують технології PR-комунікацій, засоби політичної реклами, інші методи комунікативного впливу для спілкування з суспільством, налагодження і підтримки контактів з політичними партнерами і опонентами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення ефективності державно-управлінської діяльності займалися такі вчені, як: Алещініна О. В., Бідак В. Я., Долішній М. І., Іщенко О. М., Куценко В. І.

Мета статті. Проаналізувати форми і методи ефективної взаємодії владних структур і громадських організацій, які безпосередньо мають сприяти розв'язанню державно-управлінських проблем та протистояти подальшому загостренню кризової ситуації.

Вклад основного матеріалу. Підвищенню ефективності державно-управлінської діяльності, за умови їх умілого використання, сприяють різноманітні форми комунікативного впливу, які використовуються у практиці державного управління, а саме:

- інформування – передача інформації (законодавчих актів, наказів, директив, настанов, розпоряджень, доручень тощо). Для того, щоб бути зрозумілою і, найголовніше, дійти до адресата, вона повинна відповідати конкретним правилам: бути чіткою, лаконічною, змістовною, доступною, зрозумілою; за формою подання – коректною і тактовною;

- пояснення – широке і всебічне тлумачення інформації з наведенням конкретних даних, роз'яснення з метою полегшення сприйняття інформації. У практиці управлінської діяльності використовують такі різновиди пояснення, як коментар, тлумачення, переказування і спрощення;

- переконання – вплив на свідомість, почуття, волю людей з метою формування в них свідомої участі у виконанні поставлених завдань. Основними психологічними засобами переконання є статус і авторитет того, хто переконує;

- поради і пропозиції – рекомендації щодо змісту й технології виконання поставлених завдань. Вони більш дієві тоді, коли надходять від людей компетентних.

У процесі політичної комунікації, як і в будь-яких видах спілкування, можливим є виникнення певних бар'єрів. Мова йде про комунікаційні труднощі, що можуть виникнути внаслідок певних причин.

По-перше, недостатнє розуміння зі сторони учасників комунікаційного процесу важливості тієї чи іншої інформації.

По-друге, недоліки в процесі побудови самої інформації, що часто проявляється в її неправильному розумінні. Такі ситуації можуть бути спричинені недостатньою переконливістю інформації; відсутністю акцентування на основному; складністю формулювання завдань; неправильною побудовою фраз та невдалим використанням слів, що може призвести до подвійного їх тлумачення; відсутністю конкретних вказівок щодо дій тощо.

По-третьє, неадекватний психологічний настрій учасників комунікативного процесу (упередженість, негативне ставлення до джерела інформації, наявність певних стереотипів, відсутність зацікавлення тощо).

По-четверте, громіздкість структури комунікативного процесу й можливість перекручення інформаційного повідомлення на певному етапі його шляху до споживача.

По-п'яте, недосконалість системи «зворотного зв'язку».

Оптимальними методами подолання таких бар'єрів, на думку фахівців, є:

- доведення до об'єктів комунікації адекватної інформації з проблеми, яка потребує розв'язання (в іншому випадку пошук відповідей на поставлені запитання здійснюватиметься в тих джерелах, де достовірна інформація відсутня);

- використання пояснень і обґрунтування інформації, повідомлень; переконання виконавців у необхідності, актуальності, можливості виконання розпоряджень;

- дотримання принципів раціональної побудови інформації (чіткість, послідовність, логічність, простота, конкретність, дієвість);

- урахування соціально-психологічного клімату в установі, організації, суспільстві загалом;

- налагодження дієвого «зворотного зв'язку» для визначення рівня сприйняття інформації та виконання наказів і настанов.

Суттєва роль у процесі здійснення політичної комунікації належить владним PR-службам. Організація їх діяльності з метою забезпечення дієвих, ефективних комунікативних зв'язків повинна здійснюватися на основі міжнародно-визнаних принципів інформаційної відкритості влади, а саме:

- презумпція доступності інформації (максимальне оприлюднення). Уся інформація про діяльність органів влади підлягає широкому оприлюдненню (за винятком тієї, що обмежена спеціальними нормативно-правовими актами);

- інформаційна відкритість – публікація і обов'язкове розповсюдження суспільно важливих документів, за винятком обґрунтованих обмежень;

- заохочення (стимулювання) відкритості урядових структур;

- обмеження сфери встановлених винятків щодо відмови в отриманні інформації, їх обґрунтування й суворої відповідальності за порушення правил надання потрібної інформації;

- пріоритет «громадського інтересу» – законодавчий захист можливості оприлюднення інформації, навіть якщо вона становить виняток (за наявності для цього достатніх підстав);

- безкоштовність надання інформації органами державної влади (за винятком тих послуг, які не передбачені чинним законодавством або потребують надмірних витрат);
- відкритість засідань органів державної влади та місцевого самоврядування для широкої громадськості [1].

Інформація про діяльність органів державної влади має також відповідати психологічним вимогам здійснення процесу масової комунікації: бути актуальною й оперативною; відзначатися достовірністю (на її основі громадяни, зацікавлені організації й установи можуть приймати ефективні рішення); бути достатньою (повною, всебічною, глибокою); за формою подачі відзначатися простотою, чіткістю; бути доступною для отримання, спрощеною щодо каналів передачі (безпосередньо від відправника).

Акції і заходи, які можуть бути використані службами зв'язків з громадськістю Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, Секретаріату Президента, повинні, з одного боку, бути різноманітними за формою, з другого – цілеспрямованими щодо змісту. І основне – діяти комплексно, в одному напрямі.

Серед таких форм варто, передусім, назвати:

- спеціальні дні, тижні або навіть виділені конкретні години для інформування суспільства й організації системи «зворотного зв'язку»;
- зустрічі, круглі столи, семінари, зібрання громадськості;
- публічні дебати, тематичні зустрічі;
- звіти про розв'язання проблем, публікування статистичних даних;
- оголошення результатів опитувань громадської думки, соціологічних досліджень;
- повідомлення, прес-конференції з нагоди важливих подій у житті та діяльності цих установ, певних посадових осіб;
- участь у громадських заходах;
- публічні слухання з важливих проблем суспільного життя;
- урочисті події, святкування державних, національних і релігійних свят.

Це неповний перелік можливих заходів. У кожному конкретному випадку слід виходити з реальних можливостей, доцільності, традицій.

Для реалізації ефективної комунікативної взаємодії різних гілок влади необхідні реальні умови і готовність до вільного обміну думками всіх суб'єктів державно-управлінського процесу; визнання закономірним і законним існування різних підходів, поглядів на проблеми, які є предметом обговорення, зокрема альтернативних, та толерантне ставлення до різних позицій та думок; наявність практики вільного вираження, поширення та захисту думок та поглядів; заохочення змагальності думок, пошук найбільш оптимальних і ефективних рішень; розвинена інформаційна інфраструктура органів державної влади (структури системно-інформаційного забезпечення банків даних і комунікацій, необхідних для їх діяльності); культура політичного діалогу.

Постановка цих завдань створює цілу низку проблем організаційного, нормативно-правового, соціокультурного, матеріально-технічного, технологічного характеру, які теж потребують свого вирішення. Результативність управління взаємовідносинами залежить від політичної зрілості суспільства і може прискорюватися або гальмуватися різними як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками.

Як показують дослідження, на збереження або модернізацію існуючих і формування нових взаємовідносин в сучасний період впливають наступні фактори: політична, економічна, соціальна ситуація в державі; розвиток демократичних засад державотворення; створення правових механізмів реалізації потреб; розвиток інформаційного простору; забезпечення умов для діяльності суб'єктів господарювання, громадських організацій, національних товариств та об'єднань [2].

Варто наголосити, що будь-яка суспільна система формує взаємовідносини і пізнається через них, проявляє свою сутність у реальному середовищі, у взаємодії з іншими суб'єктами.

На загальнодержавному рівні управління взаємовідносинами актуальне для співпраці влади з іншими інституціями громадянського суспільства, оскільки без цього проблематичним є здійснення демократичних перемін, проведення економічних реформ, забезпечення стабільності розвитку держави і суспільства.

Держава в особі різних гілок влади виступає чільним учасником взаємовідносин щодо інших складових громадянського суспільства – бізнесу, громадських організацій, інших суб'єктів, оскільки формує нормативно-правову базу та створює економічні, соціальні, гуманітарні умови для суспільного розвитку. Завдання держави сформулювати модель, принципи та правила відносин, які відображали б всю гамму загальнодержавних, корпоративних, групових та особистих потреб.

У сфері громадянського суспільства предметом взаємовідносин є питання щодо вирішення нагальних для суспільства проблем, упередження або мінімізації негативних суспільних явищ, ігнорування яких може викликати певні загрози.

В управлінні взаємовідносинами велике значення має дотримання моралі, етики, створення клімату довіри.

Наявність розгалуженої системи взаємовідносин, яка проявляється через контакти, зустрічі, засідання, круглі столи, громадські заходи тощо, є ознакою демократичності та цивілізованості держави і суспільства. Іншими словами можна сказати, що управління взаємовідносинами на загальнодержавному рівні є узгоджена дія державних та громадських інституцій, спрямована на розв'язання важливих суспільних проблем.

Сьогодні дедалі більш активно заявляють про своє ставлення до соціальних змін і трансформацій громадські організації. З метою успішного здійснення політики реформування та стабілізації соціального розвитку, органи влади мають сприяти підвищенню ефективності управління на всіх рівнях державної влади, адже ефективна організація конструктивної взаємодії органів регіональної влади і громадських організацій з боку держави може стати одним з найважливіших засобів підвищення рівня керованості системи в цілому.

Відносини органів регіональної влади і громадських організацій визначають усю систему відносин у державі, у тому числі і міжособистісних. Якщо ці відносини будуватимуться на основі суперництва – в державі та у всіх її інститутах, будуть відстежуватися відносини суперництва, і навпаки, якщо відносини органів регіональної влади і суспільства будуються на основі взаємодії, то аналогічні відносини будуть проектуватися на все суспільство.

Громадянське суспільство визначає зміст інститутів регіональної влади, а характер інститутів влади, у свою чергу, впливає на розвиток громадянського суспільства. Не існує єдиної й універсальної моделі взаємодії громадських організацій й органів регіональної влади, проте в основі лежить роль демократичної держави, як уособлення влади і представника громадянського суспільства.

З позицій системного підходу надійність взаємодії органів регіональної влади і громадських організацій відображають зворотні зв'язки, що показують якість і зміст їхнього інформаційного взаємобміну, і орієнтують на досягнення соціальної ефективності регіонального управління. Відсутність ефективних зворотних зв'язків свідчить про відсутність системного процесу. Інтенсивність взаємодії органів регіональної влади і громадських організацій дозволяє створювати могутні зворотні зв'язки, здатні коректувати напрямки розвитку суспільства і створювати точки вирішення напруги, що накопичились у суспільній системі [3].

Взаємодія між органами регіональної влади і громадськими організаціями є важливим у визначенні умов економічної, професійної, політичної та соціальної діяльності громадян. Хоча основною функцією громадянського суспільства є захист індивідів від надмірного втручання держави в їхні справи, його власний розвиток та сприятливі умови великою мірою залежать від основних характеристик держави.

Інститути громадянського суспільства покликані ефективніше коригувати державну політику, однак активна діяльність громадських організацій повинна спричинятися до фактичного посилення можливостей держави, а отже, й до підвищення ефективності регіонального управління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, встановлення ефективної взаємодії владних структур і громадських організацій, які безпосередньо мають сприяти розв'язанню державно-управлінських проблем та протистояти подальшому загостренню кризової ситуації, відіграє важливу роль в розвитку українського суспільства. Це стане реальним, якщо держава і громадянське суспільство будуть не тільки констатувати негаразди та причини неефективного здійснення реформ, а й визначати

ті конструктивні економічні та політичні сили, що сформувалися в Україні за останні роки саме з метою подолання небажаних кризових явищ.

Список використаних джерел

1. Алещініна О. В. Взаємовідносини органів влади з громадськістю в контексті побудови громадянського суспільства / Алещініна О. В., Костровець Л. Б. // Механізми підвищення ефективності управління функціонуванням регіональної економіки: зб. наук. праць ДонДУУ.– Донецьк, 2010. – Т. XI, вип. 164, серія «Економіка». – С. 342-348.

2. Бідак В. Я. Соціальний захист населення та вдосконалення державних механізмів його регулювання: монографія / Бідак В. Я. – Л.: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2004. – 250 с.

3. Громадянське суспільство і влада: інтерактивна інформаційно-аналітична система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.civic.kmu.gov.ua>

УДК 339.91

**КОРПОРАТИВНАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ:
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ СТАНДАРТОВ**

**КЛИМОВА П. А.,
аспирант кафедры менеджмента
в производственной сфере
Донецкого государственного
университета управления**

В статті досліджено світовий досвід впровадження стандартів корпоративної соціальної відповідальності та визначено стандарти до першочергової адаптації та реалізації в країнах пострадянського простору.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність; зацікавлені сторони; міжнародні ініціативи.

В статье исследован мировой опыт внедрения стандартов корпоративной социальной ответственности и определены стандарты к первоочередной адаптации и реализации в странах постсоветского пространства.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность; заинтересованные стороны; международные инициативы.

In article world experience of introduction of standards of corporate social responsibility is investigated and standards to prime adaptation and realization in the former Soviet Union countries are defined.

Keywords: corporate social responsibility; interested parties; international initiatives.

Постановка проблеми. В условиях глобальной конкурентной борьбы более выигрышное положение по отношению к другим субъектам хозяйствования занимают предприятия, которые в процессе своей деятельности используют разнообразные поведенческие стратегии. Одной из таких стратегий является стратегия корпоративной социальной ответственности (далее КСО), представляющая собой набор принципов, ценностей и стандартов, в соответствии с которыми может осуществляться деятельность предприятия.

Анализ последних исследований и публикаций. Проблематикой адаптации, внедрения и реализации КСО занимаются такие учёные, как Т. Маматова, О. Редькин, М. Сапрыкина и др. Так, Т. Маматова [8] занимается разработкой механизмов адаптации стандартов КСВ для органов государственного контроля Украины; в работах О. Редькина [2] определяется необходимость внедрения стандартов КСО как стратегического направления развития

самоорганизованных компаний; М. Сапрыкина [1] предложила направления усиления социальной активности предприятий и организаций.

Цель исследования заключается в раскрытии особенностей мирового опыта внедрения стандартов КСО и определении первоочередных к адаптации и реализации в странах постсоветского пространства стандартов КСО.

Изложение основного материала. Обоснование полученных результатов. Следует отметить, что распространение принципов социальной корпоративной ответственности в полной мере отражается в так называемой «восьмёрке глобальных инициатив». А именно: Глобальный Договор ООН (The UN Global Compact); руководящие принципы Организации экономического сотрудничества и развития для транснациональных корпораций (The OECD Guidelines for Multinational Enterprises); стандарт ISO 26000:2010 (Руководство по социальной ответственности) стандарты ISO 14000 (система экологического управления); стандарты социальной и этической отчётности серии AA 1000 (Account Ability 1000); Глобальная инициатива отчетности (The Global Reporting Initiative – GRI); Глобальные принципы Саливана (The Global Sullivan Principles – GSP); стандарт социальной ответственности SA 8000 (Social Accountability 8000), на основе которого было разработано руководство по социальной ответственности ISO 26000 [2].

Глобальный договор ООН является добровольной инициативой, которая объединяет частные компании, агентства ООН, бизнес-ассоциации, неправительственные организации и профсоюзы в единственный форум ради устойчивого развития через ответственное и инновационное корпоративное лидерство. Десять универсальных принципов Глобального Договора представляют своеобразный кодекс поведения, ориентированный на воплощение практик ответственного бизнеса в сферах прав человека, трудовых отношений, экологической ответственности и борьбы с коррупцией, были разработаны в 1999 году. На сегодняшний день ГД ООН – это крупнейшая международная инициатива в области социальной ответственности и устойчивого развития, насчитывающая более 8000 участников, из которых 6000 – это представители бизнеса из 135 стран мира [3].

Важной инициативой защиты прав человека в бизнес-среде является так называемая инициатива Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), разработанная в 1999 году. Главная цель этой инициативы – облегчение прямых инвестиций для стран-членов ОЭСР через: обеспечение национального режима функционирования для компаний с иностранными инвестициями; содействие сотрудничеству между правительствами относительно международных инвестиционных стимулов и сдерживающих факторов; минимизация введения противоречивых требований к транснациональным корпорациям правительствами разных стран. Сегодня членами ОЭСР являются 34 страны мира. Принципы, разработанные ОЭСР, являются универсальными. ОЭСР разработала кодекс корпоративного поведения, который подписали 130 стран [5].

Одной из наиболее значимых международных инициатив по охране окружающей среды, разработанной в 1996 году, стала серия стандартов ISO 14000. Один из стандартов этой серии – стандарт ISO 14001 «Система экологического менеджмента – спецификация и руководство по использованию». Этот стандарт ориентируется на ввод системы экологического менеджмента (EMS) и является гибким стандартом, поскольку не устанавливает количественных требований к организации. Основное требование – руководство должно принять на себя обязательство постоянно повышать экологическую эффективность организации, в соответствии с её возможностями.

Данный стандарт не оперирует точными величинами и не устанавливает абсолютных требований к экологической эффективности предприятия. Основное требование – руководство предприятия должно принять на себя обязательство в соответствии со своими возможностями постоянно улучшать экологическую эффективность предприятия. Для этого на предприятии должны быть выделены аспекты его деятельности, которые влияют на окружающую среду, и построена система управления такой деятельностью [2].

Стандарт AA 1000 был разработан Институтом социальной и этической отчётности (Institute of Social and Ethical Account Ability) в 1999 году. Этот стандарт предусматривает интеграцию социальных аспектов в организацию бизнеса. Важной идеей стандарта является повышение социальной отчётности бизнеса обществу за счёт максимального привлечения групп заинтересованных сторон. При этом мнение заинтересованных сторон учитывается во

время анализа деятельности компании. Сегодня этот стандарт применяют такие компании, как AstraZeneca, British Airways, Barclays, BHP Billiton, Bristol-Myers, BP, BT Group, Canon, Coca-Cola, HSBC, IBM, Intel, Imperial Tobacco, SAB Miller, Novo Nordisk, Toshiba and Unilever [6].

Достаточно популярными в бизнес-кругах являются принципы социальной ответственности, разработанные при содействии Организации Объединённых Наций. Отчётность Global Reporting Initiative (GRI) основана в 1997 году. В основе данного подхода лежит концепция устойчивого развития, то есть нахождение баланса между потребностями нынешнего поколения в экономическом благосостоянии, благоприятной окружающей среде и социальном благосостоянии и аналогичными потребностями будущих поколений. Целью подготовки отчётности в сфере устойчивого развития является анализ экономического, экологического и социального влияния деятельности компании, а также её продукции или услуг на внешнюю среду. Социальную отчётность по стандарту GRI представляют свыше 300 мировых лидеров, среди которых Ford Motor Corporation, ABB, Microsoft, General Motors, Shell Canada, P&G, Intel, Nike и ряд других ведущих мировых компаний [3].

Следующий стандарт интегрированного отчёта – это SA 8000, добровольный стандарт. Его основная цель – обеспечение этичного происхождения товаров и услуг. Он может применяться любой организацией, независимо от её размеров и объёмов производства, культурных и географических пределов её операции. Требования SA 8000 включают все базовые трудовые права, установленные в ключевых конвенциях Международной организации труда. Стандарт обеспечивает определение этичных критериев производства товаров и услуг и определённым образом дополняет стандарты ISO серии 9000 и 14000, оставаясь универсальным средством для практической реализации этичной деятельности администрации компании. SA 8000 представляет лишь одну из возможных методологий управления социальной ответственностью.

Сегодня такие компании, как BASF, Phillips, Novo Nordisk, United Technologies Corporation, Avon и другие, готовят интегрированные отчёты [7].

Попытки сформировать универсальную концепцию КСО отображаются в стандарте ISO 26000, который был предложен Международной организацией по стандартизации. Стандарт добровольный и является руководством относительно принципов, которые положены в основу социальной ответственности. В Стандарте ISO 26000 «Руководство по социальной ответственности» основными принципами социальной ответственности были выделены: подотчётность, прозрачность, этичное поведение, взаимодействие с заинтересованными сторонами, соблюдение норм поведения (правовых и международных), а также соблюдение прав человека [2].

Глобальные принципы Саливана, как и Глобальный Договор, являются общими рекомендациями и принципами в области социальной ответственности корпораций и не содержат чётких стандартов и методик построения систем управления. Компании-участники добровольно принимают на себя обязательство придерживаться этих принципов и ежегодно отчитываются о достигнутых успехах.

Это возведение норм поведения организаций до уровня принципа не является ни всеобъемлющим, ни глобальным. В нём отсутствуют требования обеспечить свободу собраний и союзов, что делает его неприемлемым для профсоюзов, и распространение он получил главным образом в США. Однако обзор международных принципов и стандартов КСО без него был бы не полон: Леон Саливан, который сформулировал и пропагандировал эти Принципы, – знаковая фигура в истории формирования социальной ответственности бизнеса и борьбы за права человека [7].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Следует отметить, что ежегодно количество компаний, которые внедряют в свою работу принципы КСО, увеличивается. Интеграция в свою практическую деятельность международных отчётов характерна для таких стран, как Франция, Германия, Бельгия, Швеция, Швейцария, Канада, США. Для тех же компаний, которые только решили интегрировать в свою деятельность международные стандарты КСО, предстоит достаточно долгий путь, поскольку они находятся на начальной стадии формирования системы КСО. А у тех компаний, которые уже работают по международным принципам КСО, выработалась определённая «визитная карточка» ведения бизнеса.

По мнению отечественных учёных, наиболее пригодными к первоочередной адаптации и реализации на предприятиях, которые находятся на начальной стадии формирования системы КСО, являются такие международные инициативы, как GRI, AA 1000 и SA 8000 [8].

Список использованных источников

1. Зінченко А. Г. Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейкхолдерів. Регіональний аспект / А. Г. Зінченко, М. А. Саприкіна. – К.: ЦУЛ, 2008. – 60 с.
2. Корпоративна соціальна відповідальність / За ред. О. С. Редькіна. – К.: ТОВ «Фарбований лист», 2011. – 480 с.
3. Поважний О. С. Корпоративне управління: підручник / О. С. Поважний, Н. С. Орлова, А. О. Харламова. – К.: Кондор, 2013. – 244 с.
4. Глобальний договір ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unglobalcompact.org/Languages/russian/index.html>
5. Ініціатива Організації економічного співробітництва і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oecdcentre.hse.ru/members>
6. Стандарт AA 1000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://csr-ukraine.org/aa_1000.html
7. КСВ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kneu.dp.ua/moodlenew/pluginfile.php/8455/mod_resource/content/0/SVPB_7.201_8.201_ОМ_3.4.pdf
8. Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності: механізм адаптації для органів державного контролю України [Електронний ресурс] / Т. Мамотова. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dums/2010_1/10mtvdku.pdf

УДК 330.111

МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ УЧАСТІ НАСЕЛЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ЛАГНО В. Т.,
докторант Донецького державного
університету управління

Запропоновано основні напрями соціально-відтворювальної діяльності та забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні за участю об'єднань громадян.

Ключові слова: механізми активізації; сталий розвиток; управлінські рішення; місцеве самоврядування; державне соціальне замовлення.

Предложены основные направления социально-воспроизводственной деятельности и обеспечения устойчивого развития на местном уровне с участием объединений граждан.

Ключевые слова: механизмы активизации; устойчивое развитие; управленческие решения; местное самоуправление; государственный социальный заказ.

The main directions of socio-reproductive activity and sustainable development at the local level with the participation of citizens' associations are offered.

Keywords: mechanisms of activation; sustainable development; management decisions; local government; state social order.

Постановка проблеми. Сучасний міжнародний досвід свідчить, що одним із найважливіших чинників, які зумовлюють досягнення сталості розвитку суспільства, є широка громадська участь у цих процесах.

Аналіз останніх досліджень. Проблема участі населення у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів займалися такі вчені, як: О. Ф. Новікова, І. Г. Савченко, Т. І. Салій, Е. М. Лібанова.

Мета та задачі статті. Обґрунтувати основні напрями формування механізмів активізації участі населення у забезпеченні сталого розвитку регіону.

Основний зміст статті. Виходячи з аналізу світового та вітчизняного досвіду, можна запропонувати такі основні напрями соціально-відтворювальної діяльності та забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні за участю об'єднань громадян, за якими розробка та впровадження відповідних механізмів є найбільш перспективними (рис. 1):

1. Розробка та впровадження концептуальних засад та нормативно-правової бази забезпечення сталого розвитку.
2. Прийняття та реалізація управлінських рішень з питань соціально-відтворювальної діяльності, спрямованої на вирішення місцевих проблем і забезпечення сталого розвитку.
3. Надання соціальних послуг населенню.
4. Захист навколишнього середовища та екологічних прав громадян.

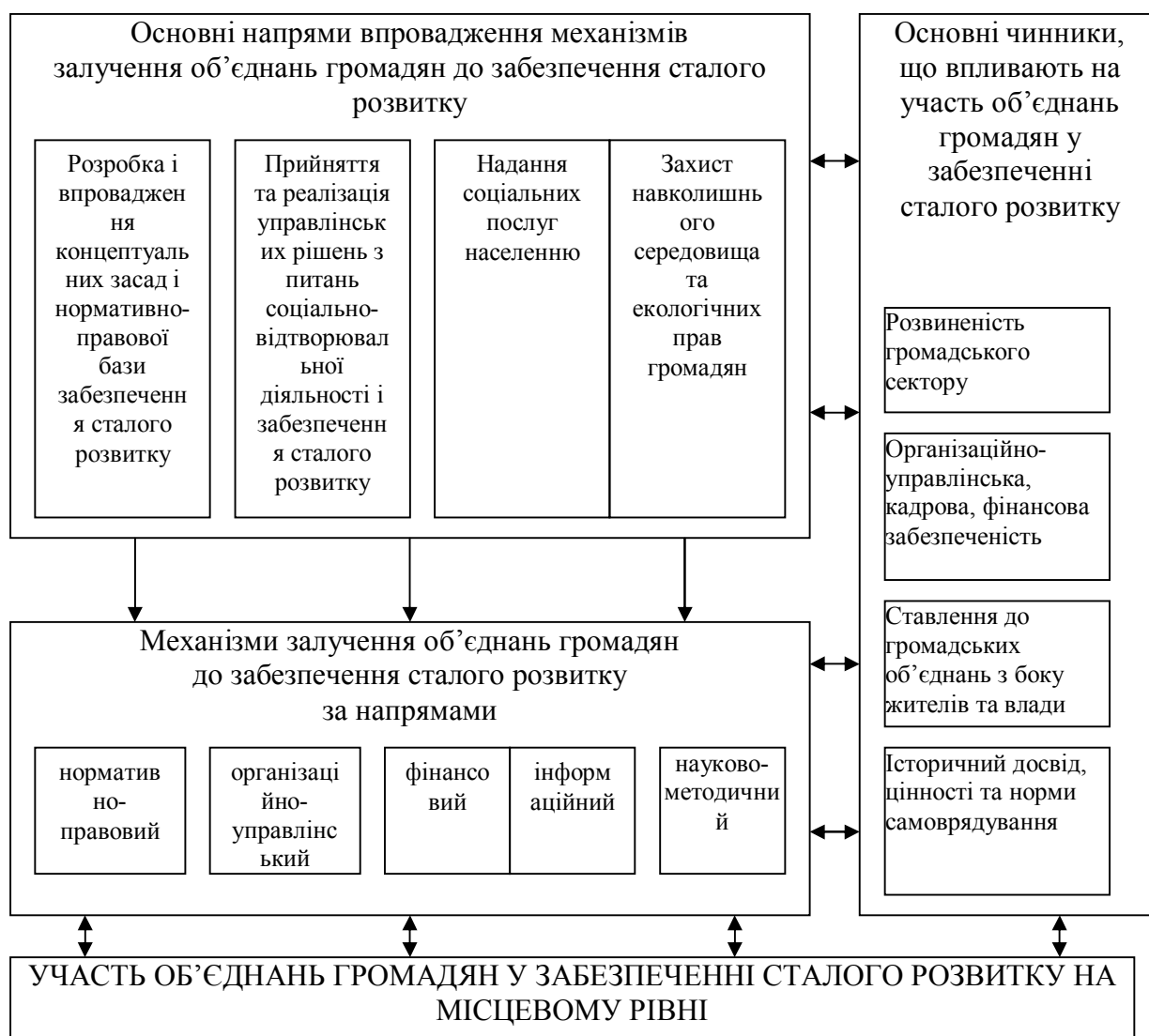

Рис. 1. Загальна структура механізму активізації участі об'єднань громадян у забезпеченні сталого розвитку на місцевому рівні

Відповідно до специфіки кожного з напрямів та з урахуванням чинників, що на нього впливають, можуть бути використані ті чи інші конкретні форми і заходи щодо залучення об'єднань громадян до забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні. Розглянемо їх детальніше.

1. Участь об'єднань громадян у розробці та впровадженні концептуальних засад і нормативно-правової бази забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні.

До цього напрямку входять:

- розробка стратегій та програм місцевого сталого розвитку;
- розробка локальних нормативно-правових актів, що стосуються питань забезпечення сталого розвитку відповідної громади, в тому числі питань взаємодії таких суб'єктів розвитку, як місцеві органи влади, бізнес, громадські об'єднання.

Участь громадських об'єднань у зазначеному напрямі дозволить підвищити ефективність дій на всіх етапах підготовки відповідних документів – від аналізу проблем, визначення місії, пріоритетів та основних цілей стратегій і програм до розробки конкретних механізмів їх реалізації (включаючи нормативно-правове забезпечення, процедури моніторингу та контролю виконання прийнятих рішень, розподілу ресурсів) та конкретних планів дій.

Основними формами участі об'єднань громадян у реалізації цього напрямку є створення при місцевих органах влади громадських консультативно-дорадчих рад і робочих груп та підтримка їх діяльності з боку влади, проведення громадської експертизи управлінських рішень, громадських слухань з приводу тих чи інших питань місцевого розвитку, залучення громадських ініціатив.

Для створення сприятливих умов щодо участі об'єднань громадян у реалізації діяльності відповідно до вказаного напрямку запропоновано такі заходи:

- на законодавчому рівні закріпити вимогу залучати об'єднання громадян до розробки та прийняття концептуальних нормативно-правових документів (стратегій і програм місцевого сталого розвитку) та нормативно-правових актів щодо забезпечення їх реалізації (зокрема, внести відповідні зміни до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III);

- розробити та впровадити відповідні процедури участі об'єднань громадян у процесі підготовки та реалізації місцевих концепцій, стратегій та програм сталого розвитку, а також сприяти їх закріпленню у відповідних локальних нормативно-правових актах (наприклад, у Положенні про спільне прийняття рішень щодо сталого розвитку органами місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян). Для того щоб виявити найбільш ефективні процедури участі об'єднань громадян, доцільно на першому етапі провести відповідні дослідження, спрямовані на виявлення ефективності тих чи інших процедур;

- створити при Національній Раді з питань сталого розвитку централізований інформаційно-аналітичний портал, що містив би: а) базу даних щодо існуючого нормативно-правового забезпечення сталого розвитку; б) наявний досвід забезпечення сталого розвитку, в тому числі за участі об'єднань громадян, у першу чергу на місцевому рівні; в) сучасні засоби інтернет-комунікації для взаємодії суб'єктів діяльності із забезпечення сталого розвитку – форуми, електронні дошки оголошень тощо.

Мета створення такого спеціалізованого порталу:

- забезпечити вільний доступ та обмін інформацією і досвідом з питань сталого розвитку, умови для висунення та обговорення ініціатив і пропозицій щодо сталого розвитку (як з боку громадян та їх організацій, так і з боку органів влади) та ін.;

- створити необхідну науково-методичну та фінансову базу для підвищення кваліфікації працівників місцевих органів влади з питань взаємодії з об'єднаннями громадян щодо забезпечення сталого розвитку;

- залучати представників науково-дослідницьких установ (вищих навчальних закладів, установ НАН України та ін.) та недержавні організації науково-експертного профілю до розробки концептуальних засад і нормативно-правової бази забезпечення місцевого сталого розвитку.

2. Участь об'єднань громадян у прийнятті та реалізації управлінських рішень з питань соціально-відтворювальної діяльності, спрямованої на вирішення місцевих проблем і забезпечення сталого розвитку.

Реалізація цього напрямку передбачає:

- розробку та реалізацію громадських або спільних із місцевими органами влади та бізнесом проектів, спрямованих на вирішення тих чи інших проблем місцевого розвитку (у тому числі на засадах соціального замовлення);

- проведення за участі об'єднань громадян моніторингу процесів розвитку територіальної громади (у тому числі моніторинг виконання стратегій, програм місцевого сталого розвитку), виявлення найбільш гострих проблем та спільний пошук шляхів їх вирішення;

- участь об'єднань громадян у прийнятті рішень щодо поточних питань життєдіяльності громади – землекористування, діяльності житлово-комунального господарства, якості та асортименту послуг, що надаються членам громади, соціального обслуговування громадян, що опинилися у складних життєвих обставинах, тощо;

- захист громадськими об'єднаннями прав споживачів товарів та послуг (у тому числі житлово-комунальних, соціальних та інших послуг);

Основні форми участі об'єднань громадян у реалізації цього напряму такі: діяльність громадських рад, дорадчих комітетів, комісій та робочих груп (у тому числі моніторингових), що спрямована на вирішення питань місцевого розвитку; місцеві ініціативи; спільна проектна діяльність органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань.

Для створення сприятливих умов щодо участі об'єднань громадян у прийнятті та реалізації рішень з питань практичної діяльності, спрямованих на вирішення місцевих проблем та забезпечення сталого розвитку, доцільно вжити таких заходів:

- сприяти розповсюдженню досвіду розробки та використання найбільш результативних механізмів участі громадян та їх об'єднань у прийнятті рішень щодо вирішення місцевих проблем і забезпечення сталого розвитку, в тому числі поточних питань життєдіяльності громади (землекористування, якості житлово-комунальних послуг, якості та асортименту соціальних послуг, що надаються членам громади, та ін.);

- підвищити ефективність діяльності структурних підрозділів органів місцевого самоврядування щодо зв'язків з громадськістю – їх функціональним обов'язком має також стати організація взаємодії з об'єднаннями громадян та залучення їхніх ресурсів до забезпечення сталого розвитку громад;

- створити сприятливі умови (нормативно-правове забезпечення, організаційно-управлінська, фінансова, консультативно-методична, інформаційна та інша підтримка) для розробки та реалізації об'єднаннями громадян власних або спільних із органами місцевого самоврядування та бізнес-структурами проектів, спрямованих на вирішення тих чи інших проблем місцевого розвитку (як окремих проектів, так і тих, що реалізуються в рамках відповідних стратегій або програм сталого розвитку);

- сприяти створенню при органах місцевого самоврядування центрів соціальних ініціатив населення та забезпечувати інформаційну підтримку їхньої діяльності за допомогою засобів масової інформації.

3. Участь об'єднань громадян у наданні соціальних послуг населенню.

Надання соціальних послуг, як свідчить світовий досвід, – це один з найбільш перспективних напрямів залучення ресурсів об'єднань громадян до місцевого розвитку. У країнах Європейського Союзу добровільні недержавні організації і громадські фонди відіграють важливу роль як інститут мобілізації різних видів людських ресурсів (інтелектуальних, кваліфікаційних, творчих та ін.) для вирішення соціальних завдань, надання широкого набору соціальних послуг і сприяння соціальному розвитку місцевих спільнот. При цьому послуги, які недержавні організації надають громадянам, за структурою і типом можуть бути більш різноманітними і якісними, ніж ті, що надаються державою, муніципальними чи комерційними організаціями.

Найбільш відпрацьованими формами реалізації цього напряму є соціальне замовлення та конкурси соціальних проектів, що мають проводитися за участі й підтримки органів місцевого самоврядування та бізнесу.

У рамках цього напряму залучення ресурсів громадських об'єднань доцільно також здійснювати шляхом організації систем некомерційного обміну товарами та послугами, через діяльність громадських центрів некомерційного обміну послугами (центрів соціальної взаємодопомоги), що створюються жителями при підтримці органів місцевого самоврядування. Про ефективність таких центрів свідчить широкий світовий досвід, у тому числі країн ЄС. Але в Україні, за наявності значної кількості соціальних проблем, вдалих прикладів організації таких центрів немає, незважаючи на існуючий стихійний обмін товарами та послугами на рівні сусідських спільнот [1] та поодинокі спроби організувати такий обмін за допомогою Інтернету.

З метою створення сприятливих умов для залучення ресурсів об'єднань громадян до сфери надання соціальних послуг доцільним є таке:

- сприяти створенню органами місцевого самоврядування або громадськими об'єднаннями баз даних щодо недержавних надавачів соціальних послуг у територіальних громадах, які містять відомості про організації громадського сектору, перелік соціальних послуг, що ними надаються, наявні ініціативні соціальні проекти (їх авторів, цілі, заплановані результати тощо), які реалізуються або пропонуються, а також про бізнес-структури, які беруть участь у вирішенні соціальних проблем та благодійній діяльності;

- сприяти впровадженню органами місцевого самоврядування технології соціального замовлення на соціальні послуги у громадських надавачів послуг (з урахуванням вже наявного в Україні досвіду такої діяльності), в тому числі за рахунок розробки та прийняття типового положення для органів місцевого самоврядування «Про соціальне замовлення на соціальні послуги» та відповідні методичні рекомендації щодо запровадження механізму соціального замовлення на місцевому рівні;

- забезпечити ліцензування діяльності та атестацію фахівців громадських організацій, що є надавачами соціальних послуг;

- забезпечити широке інформування громадськості щодо діяльності об'єднань громадян у сфері надання соціальних послуг;

- вдосконалити нормативно-правову базу та розробити науково-методичне забезпечення, що сприятиме створенню та функціонуванню громадських Центрів некомерційного обміну послугами (центрів соціальної взаємодопомоги);

- запровадити державне соціальне замовлення на реалізацію науково-дослідницьких проектів щодо розробки науково-методичного підходу до виявлення специфічних соціальних, культурних, економічних, демографічних та інших умов місцевих спільнот та їх урахування при розробці та впровадженні програм розвитку систем надання послуг, у тому числі соціальних, різними суб'єктами.

4. Участь об'єднань громадян у забезпеченні захисту навколишнього середовища та екологічних прав громадян.

Реалізація цього напрямку передбачає:

- залучення НДО до незалежного моніторингу стану навколишнього середовища, впливу діяльності підприємств, що діють на території громади, на екологічну ситуацію, за дотриманням екологічних норм та правил жителями і суб'єктами господарювання;

- залучення об'єднань громадян та незалежних експертів до розробки місцевих програм з охорони довкілля;

- проведення експертизи екологічних наслідків рішень, що стосуються місцевого економічного і соціального розвитку;

- інформаційно-просвітницька діяльність серед населення стосовно можливостей участі у діяльності із вивчення стану навколишнього середовища та його захисту в межах територіальної громади;

- підтримка громадських ініціатив, проведення консультацій з громадськістю з питань захисту навколишнього середовища;

- сприяння розробці та реалізації спільних проектів громадських об'єднань, місцевої влади та бізнес-структур, спрямованих на охорону довкілля та вирішення екологічних проблем територіальної громади.

Основними формами залучення об'єднань громадян до реалізації цього напрямку є створення та підтримка діяльності при місцевих органах влади громадських рад, спеціалізованих дорадчих комітетів та комісій, організація й проведення за участі громадськості екологічних ініціатив (наприклад, проектів з енергозбереження, раціонального використання місцевих природних ресурсів та ін.).

З метою розширення участі НДО у діяльності щодо захисту навколишнього середовища та екологічних прав жителів пропонуються такі заходи:

- створення на місцевому рівні сприятливих умов (включаючи відповідне нормативно-правове забезпечення, організаційно-управлінську та фінансову підтримку тощо) для діяльності громадських екологічних організацій;

- розробка й впровадження процедур експертизи та моніторингу екологічних наслідків реалізації рішень з питань місцевого економічного і соціального розвитку, а також діяльності підприємств, з обов'язковою участю об'єднань громадян.

Висновки. Запропоновані напрями діяльності, форми та заходи щодо їх реалізації доцільно використовувати при розробці механізмів залучення об'єднань громадян до забезпечення сталого розвитку, в рамках відповідних концепцій, стратегій та програм забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні. В свою чергу, реалізація цих механізмів сприятиме подоланню негативної ситуації щодо забезпечення сталого розвитку через залучення громадських об'єднань до цього процесу.

Список використаних джерел

1. Балацкий Е. Инновационные и инвестиционные факторы эффективности [Текст] / Е. Балацкий, А. Раптовский // Общество и экономика. – 2007. – № 1. – С. 3-27.

УДК 65.016.7:622

**ВОЗМОЖНОСТЬ ВЫЯВЛЕНИЯ СКРЫТЫХ РЕЗЕРВОВ
В ПРОЦЕССЕ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ УГОЛЬНОЙ
ПРОМЫШЛЕННОСТИ**

**ПЫЛЬКО Е. А.,
аспирант Донецкого государственного
университета управления**

У статті проаналізовано причини необхідності проведення реструктуризації вугільної промисловості, а також основні аспекти її проведення. Визначено, що в процесі реструктуризації вивільняються різні приховані резерви, які можуть бути вигідно використані державою в різних сферах. Це дозволить знизити рівень державних дотацій на реструктуризацію і вирішити ряд інших соціальних та економічних проблем.

Ключові слова: реструктуризація; вугільна промисловість; приховані резерви; дотації. В статье проанализированы причины необходимости проведения реструктуризации угольной промышленности, а так же основные аспекты её проведения. Определено, что в процессе реструктуризации высвобождаются различные скрытые резервы, которые могут быть выгодно использованы государством в различных сферах. Это позволит снизить уровень государственных дотаций на реструктуризацию и решить ряд других социальных и экономических проблем.

Ключевые слова: реструктуризация; угольная промышленность; скрытые резервы; дотации.

The article analyzes the causes of the need for restructuring of the coal industry, and also the main aspects of its implementation. It was determined that the restructuring process releases various hidden reserves which can be profitably used by the state in various fields. This will reduce the level of state subsidies to restructure and solve a number of other social and economic problems.

Keywords: restructuring; the coal industry; hidden reserves; subsidies.

Постановка проблеми. Реструктуризація угольної промисловості Донбасу проводиться уже доволно довільний період, однак основні цілі її не досягнуті: створення сприятливих умов для роботи угледобуваючих підприємств, зменшення дотаційних виплат угольним шахтам, забезпечення енергетичної безпеки, покращення умов праці. Процес реструктуризації до сих пор потребує значительних фінансових вкладень і державної підтримки. Однак, існують невідомі, приховані резерви,

которые высвобождаются в процессе реструктуризации и могут быть направлены на покрытие государственных дотаций.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопрос реструктуризации, основные её проблемы и возможные пути решения изучали как зарубежные, так и отечественные учёные: А. И. Амоша, Л. Л. Стариченко Д. Ю. Череватский [1], а также В. Г. Гадецкий [4], В. Полтавец [2], Т. Петровская [3], однако идею выявления и использования скрытых резервов, высвободившихся в процессе реструктуризации впервые выдвинул А. И. Ярембаш [5]. Данная идея имеет огромный потенциал, однако остаётся недостаточно изученной.

Актуальность. Угольная промышленность Донбасса, подвергаясь реструктуризации, требует новых источников дохода для переоборудования, путей преодоления негативных социально-экономических последствий закрытия шахт. Данные проблемы могут быть решены без привлечения внешних инвесторов и государственных дотаций, с использованием существующих скрытых резервов.

Цель статьи. Дать определение понятию «скрытые резервы» относительно реструктуризации угольной промышленности и выявить эффективные механизмы их использования.

Изложение основного материала исследования. Бюджетное субсидирование отечественной угольной отрасли постоянно растет, является тяжелым бременем для национальной экономики. Кроме того, следует иметь в виду опасность разработки сложных украинских угольных месторождений, высокий уровень травматизма (в том числе смертельного) в области, а также более негативные экологические последствия добычи и потребления угля по сравнению с другими видами топлива. В связи с этим время от времени поднимается вопрос о целесообразности свёртывания угольной промышленности [1].

Учитывая особенности и специфику Донецкого региона, нельзя говорить о полном выводе из эксплуатации всех угледобывающих предприятий, а только об усовершенствовании системы управления, финансово-экономической политики, операционной деятельности, управления персоналом посредством реструктуризации.

Рассмотрим процесс реструктуризации не в узком понимании, как изменение организационной структуры отрасли, а в широком понимании, как непрерывный процесс адаптации управления деятельностью отрасли к рыночным условиям, которые постоянно изменяются, с целью обеспечения «выживания» и повышения конкурентоспособности предприятия. Этот процесс охватывает все сферы деятельности (управленческой, производственной, финансовой и др.) и экономических отношений (в том числе и отношений собственности).

Среди причин, обуславливающих процесс реструктуризации угольной отрасли, выделяют следующие [2]:

- изменение ситуации на мировом рынке энергоресурсов и изменение спроса на угольную продукцию;
- необходимость применения технологий, способных обеспечить более высокую производительность труда на угледобывающих предприятиях, более высокий уровень механизации и автоматизации работ, более экологически чистая угледобыча;
- появление сложных социальных проблем, связанных с занятостью населения и охраной окружающей среды;
- переход большинства стран от плановой к рыночной экономике и, соответственно, необходимость осуществления мероприятий по повышению эффективности работ угледобывающих предприятий и конкурентоспособности угля как одного из энергоносителей в новых условиях хозяйствования.

Отсутствие в необходимых объемах инвестиций на техническое переоснащение и капитальное строительство, осложненные горно-геологические условия, изношенный шахтный фонд, диспаритет на угольную продукцию и горно-шахтное оборудование, высокая себестоимость добытого угля требует значительных государственных дотаций для обеспечения финансовой сбалансированности шахт [3]. Однако, закрытие шахт требует не меньших затрат, которые может взять на себя исключительно государство.

На данный момент негосударственный сектор предприятий угольной отрасли включает шахты, имеющие современный шахтный фонд и соответствующее техническое оснащение. Следовательно, они более привлекательны для инвесторов, и объёмы инвестиций в эти

предприятия значительно превышают инвестиции в государственные предприятия, что тормозит процессы реструктуризации государственных предприятий угольной промышленности и экономику в целом.

В экономической литературе выделяют следующие аспекты реструктуризации угольной отрасли, которые должны быть учтены при проведении её реструктуризации [4]:

- правовой – заключается в изменении законодательной базы функционирования угольной отрасли в направлении обеспечения конкурентоспособности производства угля;
- организационный – предполагает реструктуризацию всех шахт в стране по уровню рентабельности, наличию запасов угля и тому подобное;
- экономический – обеспечение разработки программ экономического развития горнодобывающих регионов, создание благоприятных условий функционирования в отрасли;
- социальный – социальная защита уволенных работников шахт;
- экологический – восстановление шахтных территорий, обеспечения экологического равновесия и безопасности в регионе;
- научно-технический, который предполагает применение менее энергоёмкого и более продуктивного горношахтного оборудования, использование безопасных технологий; создания безопасных условий труда на угольном производстве и тому подобное.

Некоторые из данных аспектов скрывают в себе резервы, которые можно использовать для уменьшения государственных дотаций, преодоления негативных социально-экономических последствий закрытия шахт, возможно даже получения прибыли. Целесообразно дать определение понятию скрытых резервов реструктуризации угольной промышленности.

Скрытые резервы реструктуризации угольной промышленности – это неявные, но существующие резервы (ресурсы), которые высвобождаются в процессе проведения реструктуризации шахт и могут быть эффективно использованы по новому назначению без привлечения значительных дополнительных инвестиций.

К примеру, экономия средств на переобучение высвобождающихся работников закрывающихся шахт, связанная с тем, что квалификация многих категорий работников горной промышленности (шахтостроители, электрослесари, механики, энергетики и др.) не требует дополнительной переквалификации для использования на многих производствах других отраслей находящихся или создаваемых на территориях реструктуризуемых регионов [5].

Человеческие ресурсы могут высвободиться не только при закрытии шахт, но и при смене оборудования на более механизированное. Помимо человеческих ресурсов, в процессе реструктуризации угольной промышленности высвобождаются: оборудование (при замене на новое, более безопасное и эффективное), электроэнергия (возможно, за счёт нового, экономного оборудования), транспорт, здания.

Уменьшение затрат электроэнергии на реструктуризуемых шахтах позволит уменьшить сумму дотаций на них, большее количество средств пойдёт на обеспечение других нужд. Некоторое высвободившееся оборудование можно использовать в других отраслях, к примеру, в строительстве, как вспомогательное, вышедшее из строя и непригодное оборудование может быть сдано на металлолом с целью приобретения нового в дальнейшем. Свободные транспорт и здания могут быть сданы в долгосрочную аренду для получения прибыли, которая может быть направлена на дальнейшее проведение реструктуризации шахт.

Выводы по данному исследованию и направления дальнейших разработок в данном направлении (по данной проблеме). Реструктуризация угольной промышленности не должна означать только закрытие шахт, целесообразно подразумевать улучшение их работы. Своевременное выявление скрытых резервов реструктуризации угольной промышленности и эффективное их использование может значительно уменьшить социальную и экономическую напряжённость региона, а также снизить затраты на саму реструктуризацию шахт. Таким образом, необходима дальнейшая разработка эффективных механизмов использования скрытых резервов.

Список использованной литературы

1. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. / О. І. Амоша, Л. Л. Стариченко, Д. Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.

2. Полтавець В. Єдиний виправданий шлях для залучення інвестицій у вугільну галузь—реформування відносин власності [Електронний ресурс] / В. Полтавець. – Режим доступу: <http://www.mvp.gov.ua/mvp/control/uk/publish/article>

3. Петровська Т. Світовий досвід реструктуризації вугільної галузі / Т. Петровська // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Випуск 19. – С. 408-412.

4. Гадецкий В. Г. Сущность и аспекты реструктуризации предприятий угольной промышленности Украины / В. Г. Гадецкий // Научные труды ДонНТУ. – Серия: Экономическая. – 2006. – Випуск 30. – С. 195-201.

5. Ярембаш А. И. Имитационное моделирование преодоления социально-экономических последствий в проектах ликвидации шахт // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. праць.

УДК 330.341.1:32

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ МЕХАНИЗМОВ РЕАЛИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА

ШАРЫЙ К. В.,
аспирант Донецкого государственного
университета управления

В статті проаналізовано досвід впровадження механізмів реалізації інноваційно-інвестиційної політики держави зарубіжних країн, таких, як США, Китай і Японія. Розглянуто роль держави в інноваційно-інвестиційній сфері, а також досліджено об'єм інвестицій в інновації.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційна політика; інвестиції; інновації; кластер; науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи.

В статье проанализирован опыт внедрения механизмов реализации инновационно-инвестиционной политики государства зарубежных стран, таких, как США, Китай и Япония. Рассмотрена роль государства в инновационно-инвестиционной сфере, а также исследован объем инвестиций в инновации.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционная политика; инвестиции; инновации; кластер; научно-исследовательские и опытно-конструкторские работы.

The article analyzes the experience of the implementation mechanisms for the implementation of innovation and investment policy of foreign countries such as the USA, China and Japan. The role of the state in the field of innovation and investment, and explore investment in innovation.

Keywords: innovation and investment policies; investment; innovation; cluster; Research and development work.

Постановка проблеми. Национальная и мировая экономики всё чаще сталкиваются с проблемами, которые связаны с инновационно-инвестиционным развитием. В условиях борьбы за рынки сбыта, ограниченности доступа к финансовым и природным ресурсам, наибольшие шансы на минимизацию затрат и рост экономических показателей будут у стран, которые сформировали эффективную экономику, основанную на непрерывном совершенствовании производственных процессов, выпуске инновационных товаров, совершенствовании систем управления и высокой инновационной культуре.

В современных условиях система государственного управления должна не только содействовать привлечению всех возможных инвестиций, но и активно контролировать их целевое использование. Однако невозможно создать эффективную государственную инновационно-инвестиционную политику высокого уровня технологического развития на

морально устаревшей производственной базе, изношенном оборудовании промышленных предприятий и научных центров.

Анализ последних исследований и публикаций. Национальную инновационную систему США исследует профессор Рыхтик М. И. [1]. Готлиб Е. М. и Калинин Т. Ю. [2] в своих трудах рассматривают инвестиционную политику Китая. Основные аспекты инновационно-инвестиционной политики Японии проанализированы в работах Волкова О. И., Денисенко М. П., Гречана А. П., Черновой О. В., Зинько Н. [3; 4; 5] и других учёных.

Актуальность. Поскольку развитые страны мира перевели свою экономику на инновационную ступень развития, которая предполагает внедрение на производстве научно-технические разработки и новейшие технологии, то изучение их опыта осуществления инновационно-инвестиционной политики является актуальным аспектом для отечественной экономики.

Цель статьи. Целью данной работы является исследование зарубежного опыта внедрения механизмов реализации инновационно-инвестиционной политики государства.

Изложение основного материала исследования. Исследуя опыт зарубежных стран в инновационно-инвестиционной сфере, можно проследить, что развитые государства уделяют значительное внимание инновационно-инвестиционной политике, а именно направлению инвестиций в перспективные инновационные проекты.

Типичным примером является США, где законодательно определено, что пенсионные фонды должны инвестировать, по крайней мере, 15 % доходов в практическую экономическую деятельность, это создаёт условия для мощного финансирования венчурных фондов [6, с. 34]. Это достигается благодаря высокому уровню развития национальной инновационной системы страны. В её состав включается более 1000 научных центров; лабораторий, подчинённых корпорациям; университетских исследовательских центров; государственных научно-исследовательских центров.

Преимуществом США является введение и значительное развитие кластерного подхода. Кластерный подход – это новая управленческая технология, которая позволяет повысить конкурентоспособность как отдельного региона или отрасли, так и государства в целом. Впервые понятие «кластер» было введено в экономическую литературу Майклом Портером в 1990 году. По Портеру, кластер – это сконцентрированные по географическому признаку группы взаимосвязанных компаний, специализированных поставщиков, поставщиков услуг, фирм в соответствующих отраслях, а также связанных с их деятельностью организаций (например, университетов, агентств по стандартизации, а также торговых объединений) в определённых областях, конкурирующих, но вместе с тем и ведущих совместную работу. Таким образом, в кластер входят взаимосвязанные между собой компании и организации, которые сосуществуют между собой по географическому признаку и организуют свою деятельность в определённой сфере [1, с. 7].

Одним из первых созданных кластеров является Кремниевая долина. На её территории располагаются около 87 000 компаний, 40 исследовательских центров и десятков университетов, среди которых самый большой – Стэнфорд. На территории долины работает около трети американских венчурных фирм (180 компаний), 47 инвестиционных банков и 700 коммерческих банков, которые, так или иначе, финансируют деятельность компаний [7].

В США инновационное кластерное развитие полностью передано на уровень штатов и поэтому федеральное правительство не может напрямую повлиять на процесс принятия решений, хотя оказывает финансовую поддержку, тем самым имеет некоторое влияние на развитие ситуации в регионах. Следует отметить, что за последнее десятилетие федеральное влияние в инновационной отрасли выросло с принятием программы центрального правительства, которая позволяет регулировать отдельные отрасли, деятельность университетов, грантовую поддержку инновационной активности [1, с. 9].

В общем, в США кластерному подходу уделяется значительное внимание, так как таким образом реализуется государственная инновационная стратегия.

В 2011 году страна потратила на исследования и разработки \$ 424 400 000 000 США, что на \$ 17 700 000 000 США больше, чем в предыдущем 2010 году. Данный рост научно-исследовательских расходов произошел после двухлетнего застоя (2009 и 2010). Однако если величину расходов скорректировать на инфляцию и изменения курса доллара, то она равна уровню 2008 года. Большая часть фундаментальных исследований США осуществляется в

университетах и колледжах. Основным источником их финансирования является федеральный правительством, на которое приходится почти 55 % от всего финансирования за 2011 год.

США остаются крупнейшим исполнителем исследований и разработок, о чем свидетельствуют чуть менее 30 % от общемирового показателя. В течение 2011 года страна потратила не более 2,8 % от валового внутреннего продукта (ВВП) на исследования и разработки. В последнее время в США большую роль играют наукоемкие и высокотехнологичные отрасли, потому что на их долю приходится 40 % ВВП страны [8].

Таким образом, США являются ведущей страной в инновационно-инвестиционной сфере. Государство уделяет значительное внимание инновационному развитию экономики, о чем свидетельствует высокая доля финансирования инновационных проектов и государственная поддержка инновационно активных предприятий.

Как свидетельствует журнал «Эксперт», Китай является наиболее привлекательной страной для проведения научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (НИОКР) [2, с. 11]. Однако в отличие от США, в Китае важнейшую роль в создании инновационных технологий играют промышленные предприятия. Перспективная программа создания «экономики знаний» ставит себе целью за 15 лет уменьшить зависимость Китая от иностранных технологий с 80 % до 30 % [2, с. 17]. Данная цель может быть достигнута за счёт того, что на территории государства функционирует 750 научно-технических центров, созданных ведущими транснациональными корпорациями. По их количеству страна уступает только США и Великобритании.

Традиционной сферой интересов Китая является Северная Африка. Здесь реализуются крупные инфраструктурные, торговые и нефтегазовые проекты, очень важные для Пекина. Лишь в одном Алжире работают по контрактам около пятидесяти тысяч граждан Китая, всего же их в регионе несколько сотен тысяч [2, с. 18].

В настоящее время на территории Китая действуют следующие основные административно-экономические образования со льготным режимами:

- 5 специальных экономических зон: Шэньчжэнь, Чжухай, Шаньтоу, Сямэнь, Хайнань, а также приравненный к ним по статусу Новый район Пудун (Шанхай);

- 90 зон технико-экономического развития государственного уровня: в гг. Пекин, Шанхай, Гуанчжоу, Тяньцзинь, Далянь, Харбин, Урумчи, Ухань, Чунцин, Ханчжоу, Шэньян, Чанчунь, Инкоу и других крупных городах;

- 114 зон новых и высоких технологий, в том числе наиболее известны:

- технопарк «Чжунгуньцунь» в Пекине;

- парк высоких технологий «Чжанцзян» в районе Пудун Шанхай;

- парк высоких технологий в г. Тяньцзинь;

- открытая зона высоких технологий в г. Нанкин;

- открытая зона высоких технологий в г. Чэнду;

- открытая зона высоких технологий в г. Гуанчжоу.

- 13 свободных таможенных зон: в городах Шанхай, Тяньцзинь, Далянь, Гуанчжоу, Нинбо, Чжанцзяган, Хайкоу, Сямэнь, Фучжоу, Циндао, Шаньтоу, Чжухай, Шэньчжэнь;

- 14 зон приграничного экономического сотрудничества государственного уровня: в городах Хэйхэ, Суйфэньхэ (провинция Хэйлуцзян), Маньчжоули, Эрлянь (Автономный район Внутренняя Монголия), Хуэйчунь (провинция Цзилинь), Дандун (провинция Ляонин), Инин, Боле, Тачэн (Синьцзян-Уйгурский автономный район), Пинсян, Дунсинь (Гуанси-Чжуанский автономный район), Жуйли, Ваньтин, Хэкоу (провинция Юньнань);

- Шанхайская зона свободной торговли [9].

КНР значительное внимание уделяет высшему образованию будущих специалистов инновационной сферы. Ежегодно государственная власть направляет тысячи студентов на обучение в зарубежные вузы. Как правило, лучшие из них остаются там работать, а лет через 10-15 возвращаются на родину высококвалифицированными специалистами с большим опытом работы. Таким образом, Китай применяет опыт зарубежных стран для развития собственных отраслей и экономики в целом.

Согласно китайскому законодательству иностранные компании имеют право располагаться на территории страны и принимать участие в реализации государственных заказов при условиях:

- быть субподрядчиком китайских производителей;

- предоставлять китайскому подрядчику ноу-хау.

В дальнейшем можно использовать полученные знания на территории страны, что является законодательно правомерным. Значительная часть инновационных проектов страны является государственным заказом с целевым финансированием. Особую поддержку на государственном уровне получает ИТ-отрасль, так как она является экспортоориентированной.

Прототипом американской Кремниевой долины является китайский Чжунгуаньцунь (зона содействия развитию высоких технологий), который находится в университетском северо-западном пригороде Пекина. Однако в отличие от США, в КНР довольно распространены являются технопарки. Для того, чтобы преодолеть сильное научно-техническое отставание от развитых стран, в Китае в 1982 году была принята программа инноваций в социально-экономической сфере, основой которой стало строительство технопарков. Началом данной практики стало строительство научно-промышленного парка Шэньчжэня в 1985 году. Данный проект был осуществлен при непосредственной поддержке местного университета и всех научных центров страны [2, с. 27].

Сейчас на территории Шэньчжэня разработано более 90 новых технологий и продуктов, среди которых некоторые являются лучшими в мире. На основе полученных знаний в технопарке создано биотехнологическую промышленность.

Успешное функционирование технопарка Шэньчжэнь является следствием постоянной поддержки центрального правительства. *Во-первых*, территория, на которой находится технопарк, бесплатно предоставлена ему в собственность. *Во-вторых*, парк имеет право на пользование налоговыми каникулами. *В-третьих*, технопарк имеет право на научно-технические гранты правительства и на специальные привилегии в сфере экспорта-импорта.

Для предприятий, входящих в состав технопарков КНР, есть ряд конкурентных преимуществ для развития: технопарк обеспечивает венчурное финансирование, способствует развитию идей; есть возможность заниматься целевыми исследованиями; фирмам-новичкам предоставляется помещение по заниженной цене; консультирование по экономическим и техническим вопросам; возможность быстрой коммерциализации научных результатов.

Правительство Японии поддерживает исследования и разработки путём предоставления почти всего объема субсидий университетам и государственным исследовательским учреждениям. Частным компаниям остается очень малая часть государственного финансирования. Также государством предоставляются следующие привилегии для ведения инновационной деятельности: финансирование НИОКР по государственному заказу; освобождение от налогообложения исследовательской и производственной деятельности частных компаний в наиболее перспективных отраслях; предоставление льготного кредитования для проведения НИОКР и т.д.

Для развития государственных приоритетных направлений правительство использует государственную инвестиционную программу («Программа государственных заимствований и инвестиций», в дальнейшем ПГЗИ), которые финансируются за счёт внебюджетных средств. Её отличительной особенностью является то, что средства, которые предоставляются, должны быть возвращены в определённый период в полном объёме с начислением процентов.

Финансовые ресурсы ПГЗИ формируются за счёт пяти основных источников: система почтовых сбережений граждан; система почтового страхования жизни; пенсионные фонды; специальный счёт промышленного инвестирования; обеспечения правительством обязательств и заимствований.

В Японии ссуды на льготных условиях в целях стимулирования малых предприятий предоставляют для выполнения таких проектов, как: разработка новой технологии и новых видов продукции; содействие технической и производственной кооперации предприятий малого бизнеса; возрождение мелких предприятий в общем контексте развития экономики отдельных регионов и тому подобное. Предоставлением финансовой помощи малым предприятиям в рамках Министерства внешней торговли и промышленности занимаются три специализированных учреждения: Финансовая корпорация малого бизнеса, Национальная финансовая корпорация и Банк Соко-Чукин. Финансовая корпорация малого бизнеса на льготных условиях предоставляет долгосрочные займы для расширения основного и оборотного капитала. Кроме того, государство (под залог имущества компании) гарантирует частным банкам своевременное погашение кредитов, предоставленных малому бизнесу [3, с. 360].

Для стимулирования НИОКР страны правительство применяет налоговые льготы. В Японии промышленные компании имеют право уменьшение налога на прибыль в размере 7 % инвестиций в передовую технику и технологии [4, с. 38]. В Японии задачи в сфере стимулирования инноваций и трансфера новых технологий разделены между властью и частным сектором (соответственно, 20 и 80 %). Налоговая система играет небольшую роль в стимулировании инновационной деятельности. Однако во время налоговой реформы проведено уменьшение налоговых ставок подоходного налога с предприятий и налога с доходов физических лиц. В частности, максимальная ставка уменьшена с 50 % до 37 %, также были снижены локальные налоги. Корпоративный налог снижен с 37 % до 30 %, а для малых и средних предприятий – с 28 % до 22 %. Специальная ставка 27 % применяется для предприятий, деятельность которых направлена на реализацию общественных интересов. Кроме общего налога, корпорации платят локальный налог – 9,6 %, а малые и средние предприятия – 5 % [10, с. 42].

Для поддержки малого и среднего бизнеса в разработке новых технологий государством создан Японский центр ключевых технологий (ЯЦКТ). Данная организация предоставляет заимствования и инвестиции для исследовательских работ, а также услуги для организации исследований. Итак, исследуя опыт ИИП Японии, можно проследить высокий уровень государственного контроля над этим направлением. Однако, с другой стороны, правительство различными методами и инструментами стимулирует инновационно-инвестиционную деятельность предприятий.

Выводы по данному исследованию и направления дальнейших разработок в данном направлении. В последнее время всё чаще наблюдается недостаточность финансирования в экономику государства. В связи с этим появляется необходимость более рационального использования финансовых ресурсов. Для этого необходимо реализовывать эффективную государственную инновационно-инвестиционную политику.

Учитывая проведённый анализ зарубежного опыта, можно предложить следующие механизмы реализации инновационно-инвестиционной политики для развития государственной экономики, для чего необходимо:

- наладить действенное сотрудничество исследовательских центров, университетов, промышленности и банковских учреждений для проведения совместных НИОКР;
- создать соответствующие условия, в которых власть, органы местного самоуправления и частный сектор могут максимально использовать все возможности в проведении исследований и внедрении инноваций, а также создать надлежащие условия для функционирования инновационных фирм;
- применять инструменты стимулирования инновационной деятельности (например, зачислять расходы на исследования и разработки к производственным затратам предприятий, устанавливать специальные режимы амортизации, налоговые льготы, применять государственные гарантии и льготное кредитование инвестиционных проектов);
- повысить роль технологических парков, чтобы они стали мощными центрами для стимулирования инновационной деятельности.

Но для эффективности вышеуказанных мер необходимо приспособлять их к экономико-правовым условиям отечественной экономики.

Список использованных источников

1. Национальная инновационная система США: история формирования, политическая практика, стратегия развития. Информационно-аналитические материалы / Сост.: Рыхтик М. – Нижний Новгород, 2011. – 23 с.
2. Готлиб Е. М., Калинин Т. Ю. Инновационная политика Китая: учебное пособие / Е. М. Готлиб, Т. Ю. Калинин. – Казань: Изд-во Казан. гос. технол. ун-та, 2009. – 88 с.
3. Економіка і організація інноваційної діяльності: підручник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан та ін.; під ред. М. П. Денисенка. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 960с.
4. Чернова О. В. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / О. В. Чернова // Економіка та держава. – 2007. – № 7. – С. 33-41.

5. Зінько Н. Інструменти стимулювання інноваційної діяльності (на прикладі Індії, Ірландії, Сінгапуру, Фінляндії, Японії) / Н. Зінько // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С.220-226.

6. A new economy? : The changing role of innovation and information technology in growth / / OECD, 91377. – 2000. – May 22.

7. Грановеттер Марк. Успех инновационного кластера основан на открытости, гибкости и свободе. – Режим доступа: http://old.chubais.ru/workplace/press_advisory_materials/view/8060/

8. Science and Engineering Indicators 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nsf.gov/statistics/seind14/content/chapter-4/chapter-4.pdf>

9. Інформація про спеціальні економічні зони КНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/about_cn/laws_ved_cn/special_area_cn/ Станом на 29.09.2014

10. Власова І. Особливості фінансування інноваційної сфери в розвинених країнах світу / І. Власова // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 1. – С. 36-46.

УДК 338.46

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

ЯНКИЛЕВИЧ Е. С.,
аспирант Донецкого государственного
университета управления,
ЗАХАРЧЕНКО В. В., магистр ДонГУУ

В статті розглядаються основні підходи до визначення поняття «послуга». Проаналізовано різні класифікаційні ознаки розподілу послуг за їх видами. Проведено порівняння класифікацій послуг згідно з діючими стандартами Всесвітньої Торгової Організації, Російської Федерації, а також Державним класифікатором продукції (товарів та послуг) України. Запропоновано напрями подальших досліджень в сфері уніфікації послуг.

Ключові слова: сфера послуг; класифікаційна ознака розподілу послуг; якість послуг; екстериторіальні одиниці.

В статье рассматриваются основные подходы к определению понятия «услуга». Проанализированы различные классификационные признаки распределения услуг по их видам. Проведено сравнение классификаций услуг в соответствии с действующими стандартами Всемирной Торговой Организации, Российской Федерации, а также Государственным классификатором продукции (товаров и услуг) Украины. Предложены направления дальнейших исследований в области унификации сферы услуг.

Ключевые слова: сфера услуг; классификационный признак распределения услуг; качество услуг; экстерриториальные единицы.

The article considers the main approaches to the definition of «service». Analyzed different classification features distribution services by type. A comparison of the classifications of services in accordance with the standards of the World Trade Organization, the Russian Federation and State classifier of products (goods and services) in Ukraine. Directions for further research in the field of unification of services.

Keywords: service; classification feature distribution services; quality of service; extraterritorial unit.

Постановка проблеми в общем виде и её связь с важными научными или практическими задачами. На сегодняшний день сфера услуг является одной из самых быстроразвивающихся отраслей мировой экономики. Спектр предлагаемых услуг с каждым

днем расширяется, при этом стабильно возрастает число занятых в этой сфере. Но полноценное исследование сферы услуг, а также планирование и прогнозирование её дальнейшего развития невозможно без чёткого понимания методологических основ её формирования. В связи с этим становится актуальным определение социально-экономической сущности сферы услуг, а также изучение принципов распределения услуг по различным классификационным признакам.

Анализ последних исследований и публикаций. Выделение нерешённых вопросов. Изучению вопросов развития сферы услуг посвящено множество работ как отечественных, так и зарубежных исследователей. Можно выделить лишь некоторых из них. В частности, Чепурда Л. М. исследует понятие «услуга» в аспекте современных тенденций развития непродуцированной сферы обслуживания; Веденяпин И. Э. занимается изучением жизненного цикла услуги как составляющего аспекта создания системы менеджмента качества для сферы оказания социальных услуг; Фролова Т. А. рассматривает вопросы управления в сфере социально-культурного сервиса и туризма. Несмотря на большое количество работ в области изучения сферы услуг, до сих пор не существует единого мнения о сущности данного понятия и порядке его классификации. Таким образом, сфера услуг представляет собой широкую базу для её исследователей.

Общая цель. Целью статьи является изучение методологических основ формирования сферы услуг в современном обществе.

Изложение основного материала. Обоснование полученных результатов. На современном этапе экономического развития общества сфера услуг уверенно занимает лидирующие позиции одного из важнейших секторов национального хозяйства, охватывая практически все направления жизнедеятельности человека. В экономике развитых стран на долю сферы услуг приходится 60-80 % ВВП. На сегодняшний день не существует единого подхода к определению сущности понятия «услуга» из-за его многогранности и сложности. Наиболее распространённые точки зрения касательно экономической сущности понятия «услуга» приведены в табл. 1 [1; 2; 3].

Таблица 1

Основные подходы к определению сущности сферы услуг

№	Автор	Подход
1.	К. Гренроос	Услуга – это процесс, который включает в себя серию (или несколько) неосязаемых действий, которые при необходимости происходят при взаимодействии между покупателями и обслуживающим персоналом, физическими ресурсами, системами производства-поставщика услуг.
2.	Д. Ратмел	В сфере услуг, в отличие от сферы материальных товаров, достаточно сложно разделить производство и потребление, поскольку потребитель является непосредственным участником как потребления услуги, так и её производства.
3.	Л. Берри	Физический продукт – это предмет, устройство или вещь, в то время, как услуга является поступком, выполнением или усилием.
4.	Ф. Котлер	Услуга – это любое средство или выгода, которые одна сторона может предложить другой и которые в основном неосязаемы и не приводят к обладанию чем-либо.
5.	К. Хаксевер	Товар и услуга не являются антиподами, а скорее, составляют две области одного континуума.
6.	Р. Норманн	Услуга – это польза, предложенная клиенту организацией сферы услуг.
7.	К. Маркс	Услугу необходимо понимать, как особую потребительскую стоимость, полученную определённым трудом, так, как и любой другой товар; но особенность потребительной стоимости услуги заключается в том, что труд определяет услуги не как вещь, а как деятельность.
8.	К. Лавлок	Услуга – это вид экономической деятельности, которая создаёт ценность и обеспечивает определение преимуществ для потребителя в конкретное время и в конкретном месте в результате ощутимых или неосязаемых действий, направленных на получение услуги или товара.
9.	М.М. Иванов	Под услугой понимается деятельность, направленная на удовлетворение потребности путём предоставления (производства) в соответствии с этой потребности благ.

№	Автор	Підхід
10.	П.А. Мягков	Услугою можно считать деятельность, результаты которой не имеют материального выражения, реализуются и потребляются в процессе осуществления этой деятельности.
11.	В. Видяпин, Г. Журавлёва	Услуга – это целесообразная деятельность человека, результат которой имеет полезный эффект, удовлетворяющий какие-либо потребности человека.

Анализируя приведённые подходы к определению сущности понятия «услуга», можно обозначить некоторые характерные особенности:

- услуга представляет собой овеществленный результат деятельности;
- к услугам можно отнести любую деятельность, не относящуюся к промышленности и сельскому хозяйству;
- границы услуг достаточно гибки и подвижны.

Следует отметить тот факт, что наряду с отсутствием единого мнения касательно определения понятия «услуга», не существует также и единого подхода к классификации услуг. Многие авторы выделяют различные признаки, по которым так или иначе можно классифицировать услуги. Обобщенная классификация услуг приведена в табл. 2 [1; 4; 5].

Таблица 2

Классификация основных видов услуг

№	Классификационный признак	Виды услуг	Примеры услуг
1.	По степени взаимозаменяемости и связи с товарами	Услуги, заключенные в товары	Кинокартины, аудио- и видеодиски и т. д.
		Услуги, дополняющие торговлю товарами	Почта, банковские услуги и т. д.
		Услуги – заменители товаров	Ремонт, лизинг и т. д.
		Услуги, не связанные с реализацией товаров	Юридические, медицинские и т. д.
	По принципу вещественности и невещественности	Осязаемые услуги, направленные на человека	Здравоохранение, пассажирский транспорт, салоны красоты, спортивные заведения, кафе, рестораны и т. д.
		Осязаемые услуги, направленные на другие товары или объекты	Грузовой транспорт, ветеринарные услуги, услуги охраны, ремонт оборудования, услуги по уборке помещений и территорий и т. д.
		Неосязаемые действия, направленные на человека.	Образование, театры, музеи, информационные услуги, теле-радиовещание и т. д.
		Неосязаемые действия, направленные на неосязаемые объекты	Страхование, юридические услуги, банковские услуги, консалтинг и т.д.
3.	По количеству пользователей	Личные услуги	Репетиторство, врачебная деятельность
		Коллективные услуги	Услуги общественного транспорта, работа СМИ, услуги по обеспечению общественного порядка
4.	По сферам деятельности общества	Производственные услуги	Услуги транспортировки грузов, ремонт оборудования
		Непроизводственные услуги	Услуги туризма, культуры, отдыха, здравоохранения

Помимо приведённых в таблице классификационных признаков, существует ещё множество других, выделяемых как на национальном, так и на международном уровне. В частности, Организацией экономического сотрудничества и развития (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD), выделяются такие разновидности услуг, как: услуги связи, услуги населению, услуги государственного сектора, услуги общественного питания, услуги транспорта, торговые услуги, деловые услуги и т. д.

По данным Всемирной торговой организации, выделяют 155 разновидностей услуг, сгруппированных в 12 секторов следующим образом [6]:

- деловые услуги (в том числе профессиональные услуги);
- услуги в области связи (в том числе почтовые, телекоммуникационные и аудиовизуальные услуги);
- строительные и связанные с ними инженерные услуги;
- дистрибьюторские услуги (в том числе услуги оптовой и розничной торговли);
- услуги в области образования;
- услуги, связанные с защитой окружающей среды;
- финансовые услуги;
- услуги в области здравоохранения и социального обеспечения;
- туризм;
- услуги по организации досуга;
- транспортные услуги;
- прочие услуги, не вошедшие в вышеперечисленные (например, бытовые услуги).

В Российской Федерации на сегодняшний день классификация услуг осуществляется согласно ГОСТ Р 52113-2003 «Услуги населению. Номенклатура показателей качества», утверждённым и введённым в действие Постановлением Госстандарта России от 28 июля 2003 года № 253-ст. Данный документ устанавливает порядок выбора номенклатуры показателей качества услуг в соответствии с целями управления качеством, номенклатуру, классификацию методов контроля и оценки показателей качества услуг [7].

Положения стандарта распространяются на услуги, предоставляемые предприятиями различных организационно-правовых форм, а также индивидуальными предпринимателями.

В Украине действует Государственный классификатор продукции (товаров и услуг), согласно которому продукция, товары и услуги сгруппированы в 21 сектор. Непосредственно сами услуги классифицированы следующим образом [8]:

- Секция E (36-39) – услуги по удалению отходов и рекультивация;
- Секция G (45-47) – услуги по оптовой и розничной торговле; услуги по ремонту автотранспортных средств и мотоциклов;
- Секция H (49-53) – услуги транспорта и складского хозяйства;
- Секция I (55-56) – услуги временного проживания и общественного питания;
- Секция J (58-63) – услуги в области информации и связи;
- Секция K (64-66) – финансовые и страховые услуги;
- Секция L (68) – услуги, связанные с недвижимым имуществом;
- Секция M (69-75) – профессиональные, научные и технические услуги;
- Секция N (68) – административные и вспомогательные услуги;
- Секция O (84) – услуги в сфере государственного управления и обеспечения военной безопасности; услуги по обязательному социальному страхованию;
- Секция P (85) – услуги в области образования;
- Секция Q (86-88) – услуги в области здравоохранения и социальные услуги;
- Секция R (90-93) – услуги в области искусства, развлечений и отдыха;
- Секция S (94-96) – прочие услуги;
- Секция T (97-98) – услуги домашних хозяйств в качестве работодателей; различная продукция и услуги, произведенные домашними хозяйствами для собственного потребления;
- Секция U (99) – услуги, предоставляемые экстерриториальными организациями и органами.

Что касается услуг, входящих в состав последней секции, следует отметить, что данная подкатегория включает услуги, предоставляемые Организацией Объединённых Наций и её специализированными учреждениями, региональными органами и т. п., Европейским Союзом, Организацией экономического сотрудничества и развития, Всемирной торговой организацией,

Всемирной таможенной организацией, Организацией стран-производителей и экспортёров нефти и другими международными органами или экстерриториальными единицами – услуги, предоставляемые посольствами и представительствами других стран.

Проведённый анализ существующих национальных и мировых классификаторов позволяет сделать вывод о наличии значительных отличий в классификационных подходах. Тем не менее, несмотря на обилие различных классификационных признаков, групп и секторов, можно чётко выделить следующие основные группы услуг: транспорт, связь, образование, финансы, здравоохранение, торговля, услуги бизнеса.

Выводы и перспективы дальнейших разработок. На сегодняшний день не существует единого подхода к определению понятия «услуга», а значительная часть классификационных признаков отражает, скорее, внешние, а не содержательные характеристики, что значительно усложняет проведение анализа по выявлению различий между предоставляемыми видами услуг.

Исходя из данных обстоятельств, существует реальная необходимость в разработке единого международного классификатора услуг, ориентированного на их функциональную составляющую. При этом сама сфера услуг должна идти по пути стабильного роста качества жизни населения, повышения уровня конкурентоспособности предприятий сферы услуг, а также делать первоочередной акцент на оценку качества обслуживания потребителей. Именно в этом и заключаются дальнейшие перспективы исследований в сфере услуг.

Список использованных источников

1. Чепурда Л. М. Эволюция понятия «услуга» в аспекте современных тенденций развития непроизводственной сферы обслуживания / Л. М. Чепурда // БІЗНЕС ІНФОРМ. – №11. – 2014. – С. 177-181.
2. Маркс К. Теория прибавочной стоимости. Ч. 1. «Капитал» / К. Маркс. – Т. IV. – М., 1954. – 413 с.
3. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент: анализ, планирование, внедрение, контроль / Ф. Котлер. – 2-е изд., испр. – М.; К.; Минск; Спб.: Питер, 1999. – 896 с.
4. Веденяпин И. Э. Определение этапов жизненного цикла услуги как один из методологических аспектов создания системы менеджмента качества для сферы оказания социальных услуг / И. Э. Веденяпин // Вестник УГАТУ. – 2011. – Т. 15. – № 5 (45). – С. 216-221.
5. Фролова Т. А. Экономика и управление в сфере социально-культурного сервиса и туризма: конспект лекций / Т. А. Фролова / Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2010. – 342 с.
6. Официальный сайт экономического развития Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ved.gov.ru/mdb/information/attendance/trade_and_wto/
7. ГОСТ Р 52113-2003 «Услуги населению. Номенклатура показателей качества» от 28 июля 2003 г. № 253-ст. / Открытая база ГОСТов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://standartgost.ru/g/ГОСТ_Р_52113-2003
8. Государственный классификатор продукции (товаров и услуг) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.stat.gov.tm/assets/klasifikator/CPA_2008_r.pdf